

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคใต้” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งประเด็น ดังนี้

ตอนที่ 1 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- 1.2 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 2
- 1.3 หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- 1.4 ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546
- 1.5 ปัญหาโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

- 2.1 ความหมายของชุมชน
- 2.2 การแบ่งประเภทชุมชน
- 2.3 หน้าที่ของชุมชน
- 2.4 ที่มาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
- 2.5 ความหมายของการมีส่วนร่วม
- 2.6 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.7 ความจำเป็นของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน
- 2.8 บทบาทของผู้บริหาร และครูต่อชุมชน
- 2.9 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.10 ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน

- 3.1 ความหมายการบริหารการศึกษา
- 3.2 ขอบข่ายงานบริหารโรงเรียน

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1.1 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้น เป็นการศึกษาในรูปแบบหนึ่งของการศึกษา คณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ (พระราชวรานี, 2521: 355) ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด กล่าวคือ ภายหลังจากที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 และพ.ศ. 2489 ตามลำดับได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้นทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมาเรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา กำหนดให้มีการเรียนบาลี นกธรรม และความรู้ชั้นมัธยม โดยรับผู้ที่สำเร็จชั้นประถมปีที่ 4 ต่อมาเมื่อโรงเรียนบาลีมัศึกษานี้ได้แพร่ขยายออกไปยังต่างจังหวัดหลายแห่ง มีพระภิกษุและสามเณรเรียนกันมาก ทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษานักเรียนวัด โดยมติคณะสังฆมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการก็ได้ออกระเบียบกระทรวง ให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษานักเรียนวัดนี้ เปิดทำการสอบสมทบในชั้นตัวประโยค คือ ชั้นประถมปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา และเมื่อสอบได้แล้วก็ยังคงจะได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระภิกษุและสามเณรนิยมเรียนกันมาก โรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จนทำให้ทางการคณะสงฆ์เกรงว่าการศึกษารวมและบาลีจะเสื่อมลง เพราะพระภิกษุและสามเณรต่างมุ่งศึกษาวิชาทางโลกมากไป เป็นเหตุให้ต้องละทิ้งการศึกษารวมและบาลีเสีย แต่ทางการคณะสงฆ์ก็ยังพิจารณาเห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชาในทางโลกอยู่ ดังนั้นแม่กองบาลีสนามหลวง พระธรรมปัญญาบดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ฟันธุตินธุโร) จึงได้ตั้งคณะกรรมการ ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นใหม่มีวิชาบาลี วิชาธรรม และวิชาทางโลก เรียกว่า บาลีศึกษามัธยมศึกษาและปริทัศน์ศึกษาและได้ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2507 พร้อมกับได้ยกเลิกระเบียบของคณะสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัดเสีย และกำหนดให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่คณะสงฆ์ได้จัดขึ้นใหม่ แต่การนี้ปรากฏต่อมาว่า การตั้งนักเรียนตามแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีใหม่นี้มีน้อยนักเรียนก็นิยมเรียนกันน้อยเพราะพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ยังพอใจที่จะเรียน โดยได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้น นักเรียนในโรงเรียนดังกล่าว จึงได้พากันเข้าชื่อกันเป็นนักเรียนโรงเรียนราษฎร์ของวัด ซึ่งตั้งขึ้นโดยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการบ้าง สมัครสอบเทียบ

บ้าง เข้าเป็นนักเรียนผู้ใหญ่บ้าง ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงระยะนั้นเกิดความสับสนเป็นอันมาก (กรมการศาสนา, 2521: 7-9)

ขณะเดียวกันได้มีผู้แทนราษฎรได้ยื่นเรื่องราวขอให้กระทรวงศึกษาธิการเปิดกาสอบสมทบในชั้นตัวประโยคให้แก่พระภิกษุสามเณร แต่กรมการศาสนาร่วมกับกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาถึงความเห็นร่วมกันว่าควรจะต้องตั้งโรงเรียนขึ้นประเภทหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร โดยให้เรียนทั้งวิชาธรรมและวิชาสามัญศึกษาควบคู่กันไป โดยไม่มีการสอบสมทบ แต่ให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการสอบเอง และโดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังคปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ)ว่า "การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรม ก็จำเป็นต้องอนุวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้าง จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนการพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป" ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 และในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นระเบียบสำนักพระพุทธศาสนาว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง กล่าวคือ ทางฝ่ายศาสนจักรก็จะได้ศาสนทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ดำรงอยู่ใน สมณธรรม สมควรแก่ภาวะ สามารถธำรงและสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไปและถ้าหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ลาสิกขาไปแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อไปสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับราชการสร้างประโยชน์ให้ก้าวหน้าให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไปด้วยเช่นกัน โดยในระยะเริ่มแรกมีเจ้าอาวาส 51 แห่ง รายงานเสนอจัดตั้งต่อกรมการศาสนา ปัจจุบันการศึกษาประเภทนี้ได้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ปีการศึกษา 2548 มีโรงเรียน 400 โรง มีนักเรียน จำนวน 51,536 รูป (ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา, 2548) เนื่องจากจำนวนโรงเรียนมีค่อนข้างมาก สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงได้กำหนดกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ และแบ่งขนาดโรงเรียน เพื่อให้เหมาะสมและคล่องตัวในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ดังนี้

1) การจัดกลุ่มโรงเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดกลุ่มโรงเรียนโดยมีเกณฑ์การกำหนดกลุ่ม คือ ลักษณะภูมิประเทศ และจำนวนโรงเรียน ซึ่งสามารถแบ่งได้ทั้งหมด 14 กลุ่ม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนนักเรียนในแต่ละกลุ่ม ปีการศึกษา 2548

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
1	กรุงเทพฯ	10	225	2,014
	นครปฐม	2	31	345
	ปทุมธานี	3	48	271
	สมุทรปราการ	1	9	122
2	ปัตตานี	1	10	44
	ยะลา	1	8	24
	สตูล	1	8	21
	นครศรีธรรมราช	6	50	808
	สุราษฎร์ธานี	4	14	283
	ชุมพร	1	4	67
	สงขลา	4	20	227
	ตรัง	1	10	159
	ระนอง	1	3	37
	กระบี่	1	13	81

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
3	ราชบุรี	1	23	128
	กาญจนบุรี	1	27	111
	สุพรรณบุรี	1	7	34
	เพชรบุรี	1	7	114
	ประจวบคีรีขันธ์	1	13	109
	พระนครศรีอยุธยา	2	69	827
	ลพบุรี	2	20	164
	อ่างทอง	5	71	227
	สระบุรี	1	9	43
	สิงห์บุรี	6	75	615
	ชัยนาท	2	18	72
	อุทัยธานี	2	37	200
4	นครสวรรค์	9	128	949
	กำแพงเพชร	2	21	170
	เพชรบูรณ์	4	67	584
	สุโขทัย	3	55	284
	อุตรดิตถ์	2	8	77
	พิษณุโลก	3	53	707

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
	พิจิตร	1	23	198
5	เชียงใหม่	28	371	4635
	ลำพูน	11	115	1268
6	ลำปาง	5	73	895
	เชียงราย	18	257	2995
	พะเยา	9	118	1597
	แพร่	6	76	1032
	น่าน	11	123	1269
7	หนองบัวลำภู	6	43	530
	เลย	13	120	2127
	ขอนแก่น	26	348	4061
8	อุดรธานี	17	110	1964
	หนองคาย	14	84	1851
	สกลนคร	8	34	714
9	อุบลราชธานี	22	235	2536
	อำนาจเจริญ	7	83	501
	ยโสธร	2	19	200
	มุกดาหาร	2	17	204

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
10	มหาสารคาม	12	136	1064
	กาฬสินธุ์	8	75	599
	ร้อยเอ็ด	15	175	1631
	นครพนม	10	88	961
11	นครราชสีมา	12	185	1780
	ชัยภูมิ	6	64	835
	บุรีรัมย์	8	93	1034
	ศรีสะเกษ	8	101	1285
	สุรินทร์	12	114	1171
12	ฉะเชิงเทรา	2	50	470
	นครนายก	1	12	58
	ชลบุรี	4	79	576
	ระยอง	3	52	549
	ปราจีนบุรี	2	18	301
	13	กรุงเทพมหานคร	1	14
เชียงราย		1	12	202
ชลบุรี		1	13	57
14	กรุงเทพมหานคร	1	25	148

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
	อุดรธานี	1	9	66
	สงขลา	1	11	78

ที่มา : สถิติข้อมูล โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2548 ครั้งที่ 1

ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

2) การจัดขนาดโรงเรียน โดยใช้จำนวนนักเรียนในโรงเรียนเป็นตัวแบ่งขนาดโรงเรียน ซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 ประเภทดังนี้

- โรงเรียนขนาดเล็ก จะมีจำนวนนักเรียนต่ำกว่า 200 รูป
- โรงเรียนขนาดกลาง จะมีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 200 – 499 รูป
- โรงเรียนขนาดใหญ่ จะมีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 500 รูปขึ้นไป

1.2 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 2

ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 ได้กำหนด โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 2 ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา กระบี่ ตรัง ระนอง ภูเก็ต พัทลุง สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

สถิติข้อมูลนักเรียน ครูประจำ ครูพิเศษ เจ้าหน้าที่ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 2 ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2548) ได้ให้รายละเอียดใน 14 จังหวัดภาคใต้ เกี่ยวกับจำนวนนักเรียน ห้องเรียน และครูของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังนี้

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	1301 คน
นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย	450 คน
จำนวนห้องเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	67 คน
จำนวนห้องเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย	38 คน
ครูประจำ	125 คน
ครูพิเศษ	84 คน

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 21 โรงเรียน ดังนี้

ชื่อโรงเรียน	จังหวัด
1) โรงเรียนมัจฉลินทร์ปริยัติสามัญศึกษา	ปัตตานี
2) โรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดเมืองยะลา	ยะลา
3) โรงเรียนธรรมจักรวิทยา	สตูล
4) โรงเรียนสาธิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์ ภาคทักษิณ	นครศรีธรรมราช
5) โรงเรียนวัดถ้ำทองพรรณราย	นครศรีธรรมราช
6) โรงเรียนมะนาวหวาน	นครศรีธรรมราช
7) โรงเรียนพระบรมธาตุพิทักษ์วิทยา	นครศรีธรรมราช
8) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดสระเรียง	นครศรีธรรมราช
9) โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดขนาน	นครศรีธรรมราช
10) โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดกรวด	สุราษฎร์ธานี
11) โรงเรียนแสงธรรมพิทยาคม	สุราษฎร์ธานี
12) โรงเรียนพระบรมธาตุไชยาวิทยา	สุราษฎร์ธานี
13) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดบางภาวนาราม	สุราษฎร์ธานี
14) โรงเรียนพุทธรังษีพิทยาลัย	ชุมพร
15) โรงเรียนพุทธวิทยา	สงขลา
16) โรงเรียนแสงทองวิทยาธรรม	สงขลา
17) โรงเรียนวัดมัสฌิมาวิสุทธิวิทยา	สงขลา
18) โรงเรียนหลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา	สงขลา
19) โรงเรียนลิตธิธรรม	ตรัง
20) โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดตโปทาราม	ระยอง
21) โรงเรียนวัดแก้วโกกรวาราม	กระบี่

วิสัยทัศน์ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 2

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 2 เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาเพื่อมุ่งผลิตโรงเรียนเพื่อการเสริมสร้าง เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในโรงเรียนที่สังกัดกลุ่มที่ 2 ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย ความฉลาดทางอารมณ์และจิตวิญญาณอย่างสมดุล เพื่อให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในด้านพระพุทธศาสนา ด้วยการมีคุณธรรม จริยธรรม มีความประพฤติที่เหมาะสมแก่สมณวิสัย และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีความสามารถในการวิเคราะห์

และสังเคราะห์โดยผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ภายใต้การจัดการสภาพแวดล้อมที่ดีและเอื้อต่อการเรียนรู้

พันธกิจของกลุ่มโรงเรียน

- 1) พัฒนาระบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นทีม โดยให้โรงเรียนเป็นฐาน
- 2) พัฒนาบุคลากรให้ใช้สื่อหรือเทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยใช้หลักธรรมาภิบาล
- 4) พัฒนาหลักสูตรการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 5) พัฒนาระบบกายภาพ สิ่งแวดล้อมและแหล่งการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนการสอน
- 6) เร่งจัดระบบสารสนเทศเพื่อการนิเทศ กำกับติดตามประเมินผล การดำเนินงานของโรงเรียน
- 7) พัฒนาบุคลากรให้มีจิตสำนึกในการปฏิบัติตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ของโรงเรียนและสังคม
- 8) พัฒนาครู อาจารย์ และบุคลากรอื่น ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 9) จัดระบบบริหารโดยให้หลักการพัฒนาคุณภาพงาน วางแผนปฏิบัติงาน ตรวจสอบและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง
- 10) ส่งเสริมความเป็นเลิศทางด้านวิชาการพุทธศาสนา

เป้าประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของพระภิกษุสามเณรและวัฒนธรรมไทย ให้พัฒนาตนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

คุณสมบัติที่พึงประสงค์

- 1) มีความสามารถในการวิเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์
- 2) มีความรู้และมีทักษะที่จำเป็นตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระวิชา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษาและวัฒนธรรม การงานอาชีพและเทคโนโลยี ศาสนาปฏิบัติ ธรรมวินัย และภาษาบาลี

- 3) มีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต
- 4) มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 5) มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
- 6) เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- 7) มีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 8) รู้จักตนเอง พึ่งตนเองได้ มีบุคลิกภาพที่ดี
- 9) สุขนิสัย สุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี ปราศจากสิ่งเสพติดให้โทษและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ
- 10) มีศักยภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ด้านการเกษตรกรรม การเผยแพร่ธรรมศาสนพิธีทางศาสนา เห็นคุณค่าและภูมิใจในการเป็นพระภิกษุสามเณร ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย (พระสุชุม ทองรักษ์, 2547)

1.3 หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณร โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้เรียนที่ต้องการจะศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้องเป็นผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1.3.1 หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประกอบด้วย 3 หลักสูตร ดังนี้

- 1) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วยวิชา 8 กลุ่มสาระ นอกเหนือจากวิชาภาษาบาลี และวิชาธรรมวินัย ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะที่พระภิกษุและสามเณรจะต้องเรียน ดังนี้ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ

2) หลักสูตรนักรธรรม ตริ โท เอก ทุกคน

3) หลักสูตรบาลีคณะสงฆ์ เช่น ไวยากรณ์ เปรียญธรรม หลักสูตรนี้ขึ้นอยู่กับวัด ทั้งนี้ผู้เรียนอาจเรียนหลักสูตรนักรธรรม ตริ โท เอก จากวัดที่ผู้เรียนจำพรรษาอยู่ ไม่จำเป็นต้องเรียนพ ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เช่นเดียวกับ หลักสูตรบาลีคณะสงฆ์ที่จะจัดสอน หรือไม่สอนก็ได้

1.3.2 การปรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้เหมาะกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นั้นมีเนื้อหาบางส่วนในแต่ละกลุ่มสาระที่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ไม่เหมาะสมต่อสมณะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจึงได้ให้มีการปรับปรุงแก้ไขและทำความเข้าใจกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ยื่นหนังสือต่อกระทรวงศึกษาเพื่อขอเพิ่มเติมและปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้เหมาะสมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังนี้

1) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ 1 : ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 เข้าใจประวัติความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การกระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

มาตรฐาน ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 6 : ธรรมวินัย

มาตรฐาน ส 6.1 เข้าใจประวัติ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า และประวัติของพระสาวก

มาตรฐาน ส 6.2 เข้าใจและรู้คุณค่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างแพร่หลาย

มาตรฐาน ส 6.3 เข้าใจ และประพฤติตนตามหลักพระวินัย ระเบียบ คำสั่ง กฎมหาเถรสมาคม และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

สาระที่ 7 ศาสนปฏิบัติ

มาตรฐาน ส 7.1 เข้าใจหลักการเจริญสมณธรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน และหมั่นเจริญกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างสม่ำเสมอ

มาตรฐาน ส 7.2 เข้าใจสังฆกรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

มาตรฐาน ส 7.3 เข้าใจความหมายของพระพุทธรูป และบทสวดมนต์ สามารถเจริญพระพุทธรูป และบทสวดมนต์ได้อย่างถูกต้อง

2) สุขศึกษาและพลศึกษา

สาระที่ 3 : การเคลื่อนไหวการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสมณสาธูป

มาตรฐาน พ 3.1 เข้าใจ มีทักษะในการเคลื่อนไหว กิจกรรมทางกาย

มาตรฐาน พ 3.2 รักการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสมณสาธูปปฏิบัติเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ

3) ศิลปะ

สาระที่ 2 : ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 เข้าใจดนตรี วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่า ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ

สาระที่ 3 : วาดศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 เข้าใจและแสดงออกทางวาดศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่าวาดศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 3.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวาดศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของวาดศิลป์ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น

4) ภาษาต่างประเทศ

สาระที่ 1 : ภาษาเพื่อการสื่อสาร

มาตรฐาน ต 1.1 เข้าใจกระบวนการอ่านและการเขียนถูกต้องตามหลักบาลี ไวยากรณ์

มาตรฐาน ต 1.2 มีทักษะในการแปลภาษาบาลีถูกต้องตามหลักการแปล

สาระที่ 3 : ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น

มาตรฐาน ต 3.1 ใช้ภาษาบาลีในการเชื่อมโยงความรู้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น และเป็นพื้นฐานในการพัฒนาและเปิดโลกทัศน์ของตน

สาระที่ 4 : ภาษากับความสัมพันธ์กับชุมชนและโลก

มาตรฐาน ต 4.1 สามารถใช้ภาษาบาลีตามสถานการณ์ต่าง ๆ ในสถานศึกษาและชุมชน

มาตรฐาน ต 4.2 สามารถใช้ภาษาบาลีเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้

1.3 ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาพ.ศ. 2546

ด้วยมีการตราพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 45 กำหนดให้มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้น และพระราชกฤษฎีกา โอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 159 กำหนดให้โอนบรรดากิจการ อำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนาบางส่วนมาเป็นของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า "ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546"

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศ เป็นต้นไป

ข้อ 3 บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4 ในระเบียบนี้

"โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา" หมายถึง โรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้น เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

"ผู้รับใบอนุญาต" หมายถึง เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

"วัด" หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนา

"ผู้จัดการ" หมายถึง เจ้าอาวาสวัดที่รับใบอนุญาตจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาหรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษร

"ครูใหญ่, อาจารย์ใหญ่, ผู้อำนวยการ" หมายถึง พระภิกษุผู้ทำหน้าที่หัวหน้าสถานศึกษา

"ครู" หมายถึง บุคลากรวิชาชีพผู้ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ และให้รวมถึงพระภิกษุผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

"บุคลากรทางการศึกษา" หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา รวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดการเรียนการสอน การนิเทศของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

"นักเรียน" หมายถึง ภิกษุสามเณรหรือผู้ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

"กลุ่มโรงเรียน" หมายถึง กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 5 ให้มีคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นประธานกรรมการ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นรองประธานกรรมการ ผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง ผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงผู้แทนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้แทนมหาวิทยาลัย ผู้แทนปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผู้แทนกรมวิชาการ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และผู้แทนกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวนไม่เกิน 5 รูป/คน เป็นกรรมการ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการ

กรรมการที่เป็นผู้แทนกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามวรรคหนึ่งและมาจากการคัดเลือกของผู้แทนกลุ่มโรงเรียนให้เป็นกรรมการคราวละ 4 ปี กรรมการดังกล่าวอาจได้รับการคัดเลือกอีกได้ไม่เกิน 2 วาระ

ข้อ 6 การประชุมของกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น จึงจะเป็นองค์ประชุม

ถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุมถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการผู้หนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการผู้หนึ่งมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนนถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

ข้อ 7 คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- 2) กำหนดมาตรฐานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- 3) กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดตั้ง ขยาย หรือยุบเลิกโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- 4) กำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินอุดหนุนให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- 5) กำหนดตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา และอัตราครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- 6) ควบคุมดูแล จัดการศึกษาให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก และป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากหลักธรรมวินัยในพระไตรปิฎก
- 7) ให้คำแนะนำส่งเสริมการจัดการศึกษา
- 8) พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์ของผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ครู และบุคลากรทางการศึกษา
- 9) ตรวจสอบการดำเนินงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตลอดจนหลักฐานเอกสารต่างๆ ทุกประเภท ถ้าปรากฏมีความบกพร่องให้พิจารณาเสนอสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเพื่อขอความเห็นชอบจากประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีอำนาจสั่งยุบเลิกโรงเรียนได้
- 10) วินิจฉัยชี้ขาด ปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติตามระเบียบนี้
- 11) ออกระเบียบ คำสั่ง ประกาศเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- 12) แต่งตั้งคณะกรรมการและประธานกลุ่มโรงเรียนให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มอบหมาย

ข้อ 8 ให้กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 9 วัดที่จะขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดทำแผนงานในการบริหารจัดการ ให้รายงานขอรับความเห็นชอบจากเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น จนถึง เจ้าคณะจังหวัด และให้เสนอรายงานขอจัดตั้งไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาเห็นสมควร แล้วให้เสนอขอความเห็นชอบจากประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้ว ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ออกใบอนุญาต

ข้อ 10 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ต้องจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยมีนักเรียนไม่น้อยกว่า 40 รูป/คน

นักเรียนที่จะเข้าเรียนต้องสำเร็จการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่าระดับที่เรียน คือ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต้องสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่า ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต้องสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า

การเปิดปิดภาคเรียนให้เป็นไปตามกำหนดวันเปิดปิดภาคเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ

ข้อ 11 การรวบรวมข้อมูลและสถิติทางการศึกษาประจำปีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ให้เสนอตามแบบที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

ข้อ 12 ให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ได้รับใบอนุญาตแล้วเป็นสถานศึกษาจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการรูปหนึ่งเป็นหัวหน้าสถานศึกษา และรับผิดชอบในการบริหารงานการศึกษาของโรงเรียน ให้มีผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ หรือผู้ช่วยผู้อำนวยการรับผิดชอบตามที่ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ มอบหมายทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนดให้ผู้บริหาร และผู้ช่วยผู้บริหารทำหน้าที่สอนด้วย สัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 5 ชั่วโมง

ข้อ 13 การกำหนดตำแหน่งผู้บริหารและอัตราครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนด

ข้อ 14 การแต่งตั้งผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ครู และ บุคลากรทางการศึกษา

ในส่วนกลาง ให้ผู้รับใบอนุญาตพิจารณาเสนอสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแต่งตั้ง

ในส่วนภูมิภาค ให้ผู้รับใบอนุญาตพิจารณาเสนอผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งแล้วรายงานให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทราบ

ข้อ 15 คุณสมบัติของผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีดังนี้

- 1) ผู้จัดการ มีพรรษาพ้น 5 พรรษา
- 2) ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ต้องเป็นเปรียญธรรมไม่น้อยกว่า 3 ประโยค หรือพุทธศาสตรบัณฑิต หรือศาสนศาสตรบัณฑิต หรือปริญญาตรีทางการศึกษา หรือสาขาอื่น แต่ต้องมีวิชาชีพครู จะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ก็ได้ มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี และไม่เกิน 60 ปี
- 3) ผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ต้องมีวุฒิเปรียญธรรมไม่น้อยกว่า 3 ประโยค หรือพุทธศาสตรบัณฑิต หรือศาสนศาสตรบัณฑิต หรือปริญญาตรีทางการศึกษา หรือสาขาอื่น แต่ต้องมีวิชาชีพครู จะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ก็ได้ มีอายุต่ำกว่า 20 ปี และไม่เกิน 60 ปี
- 4) ครู จะเป็นพระภิกษุ หรือคฤหัสถ์ก็ได้มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี และไม่เกิน 60 ปี
ครูสอนวิชาภาษาบาลีสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จะต้องมีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา หรือสาขาอื่น แต่ต้องมีวิชาชีพครู และต้องเป็นเปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป
ครูสอนวิชาธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จะต้องมีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา หรือสาขาอื่น แต่ต้องมีวิชาชีพครูและจบนักธรรมชั้นเอก
ครูสอนวิชาสามัญ สำหรับการศึกษาระดับพื้นฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ต้องมีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา หรือสาขาอื่น แต่ต้องมีวิชาชีพครูหรือใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูด้วย
- 5) บุคลากรทางการศึกษาอื่นของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จะต้องมีวุฒิไม่ต่ำกว่าอนุปริญญา

ข้อ 16 ในกรณีที่ตำแหน่งผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการว่างลง ไม่สามารถแต่งตั้งในเวลาอันสมควรได้ให้แต่งตั้งผู้รักษาการปฏิบัติหน้าที่ไปก่อน โดยให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) มีอำนาจแต่งตั้งผู้รักษาการตำแหน่งผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ในส่วนกลางให้ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในส่วนภูมิภาคให้ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้แต่งตั้ง

2) การร้องขอให้แต่งตั้งผู้รักษาการตำแหน่งผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ ให้เจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส เป็นผู้ร้องขอ

3) กรณีตำแหน่ง ผู้จัดการโรงเรียนว่าง

3.1) ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้รักษาการ

3.2) ถ้าไม่มีเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ผู้รักษาการเจ้าอาวาส เป็นผู้รักษาการ

4) กรณีตำแหน่งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการว่างลง ให้เจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาสเสนอขอแต่งตั้งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของโรงเรียนหนึ่งตามที่เห็นสมควร หรือให้ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่โรงเรียนตั้งอยู่เป็นผู้รักษาการอีกตำแหน่งหนึ่ง จนกว่าจะมีการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวแล้ว แต่ต้องไม่เกิน 6 เดือน นับตั้งแต่ตำแหน่งว่างลง แต่อาจขยายเวลาได้อีกไม่เกินวันเปิดภาคเรียนของปีการศึกษาถัดไป และหากพ้นเวลาที่กำหนดนี้ตำแหน่งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการยังว่างอยู่ ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือ ผู้ว่าราชการจังหวัดแล้วแต่กรณี พิจารณาสรรหาผู้ดำรงตำแหน่งเพื่อแต่งตั้งต่อไป

ข้อ 17 เงินเดือนหรือค่าตอบแทนผู้จัดการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ครู และบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาให้เป็นไปตามประกาศของคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 18 ให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยให้มีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 โดยอนุโลม

ข้อ 19 ให้มีกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อควบคุมดูแลการบริหารโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยให้เป็นไปตามระเบียบที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

ข้อ 20 การดำเนินการวินัยแก่บุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กำหนด

ข้อ 21 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้การอุดหนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กำหนด

ข้อ 22 ให้ผู้อนุญาตมีอำนาจสั่งเพิกถอนใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนตามข้อ 9 ได้ เมื่อปรากฏว่า

- 1) ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบทำให้เกิดผลเสียหาย
- 2) ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้อนุญาต ซึ่งสั่งตามระเบียบ และทำให้เกิดผลเสียหายอย่างร้ายแรง
- 3) ผู้รับใบอนุญาต ไม่ควบคุมดูแลโรงเรียนหรือละเลย ให้โรงเรียนดำเนินการโดยฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบ ก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างร้ายแรง

ข้อ 23 ทรัพย์สินที่เป็นสังฆาริพที่กรมการศาสนาและหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดซื้อให้และลงทะเบียนเป็นทรัพย์สินของโรงเรียนที่ถูกเพิกถอน หรือที่ได้รับอนุญาตให้หยุดกิจการ ในส่วนกลางให้เจ้าอาวาสวัดที่รับใบอนุญาตนำส่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และในส่วนภูมิภาค ให้เจ้าอาวาสที่รับใบอนุญาตนำส่งกลุ่มโรงเรียนพร้อมบัญชีทรัพย์สิน ภายใน 30 วัน นับแต่วันรับทราบคำสั่งให้หยุดกิจการ

ข้อ 24 ให้ถือว่าโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่มีอยู่ก่อนระเบียบนี้ใช้บังคับ เป็นโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตามระเบียบนี้

ข้อ 25 ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

1.4 ปัญหาโรงเรียนพระปริยัติธรรม

การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ผ่านมาได้ประสบปัญหาหลายด้าน ดังที่มีผู้ทำวิจัยไว้ดังนี้

กองแผนงาน กรมการศาสนา (2535) ได้ติดตามประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีปัญหาที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ขาดแคลนครูที่มีคุณวุฒิ กล่าวคือ ครูร้อยละ 20 มีคุณวุฒิต่ำกว่าเกณฑ์หรือเทียบเท่าเกณฑ์ นอกจากนี้ยังพบว่าโรงเรียนต้องชวนฆราวาสครูเข้ามาช่วยทำการสอนเองโดยที่ครูดังกล่าวไม่ได้รับการอนุมัติจากกรมการศาสนาให้ทำการสอนได้

- 2) ขาดแคลนอุปกรณ์ศึกษา ทำให้การเรียนการสอนจะใช้เทคนิคการบรรยายผ่านสื่อหนังสือ ถึงร้อยละ 98

3) ขาดแคลนอาคารสถานที่ กล่าวคือโรงเรียนร้อยละ 52 มีอาคารเรียนไม่พอ และอาคารเรียนส่วนใหญ่ใช้อาคารชั่วคราวที่เป็นโบสถ์ ศาลาการเปรียญ ภูมิ เป็นต้น

4) งบประมาณ ได้รับจากรัฐไม่เพียงพอ โรงเรียนต้องอาศัยงบบริจาคเพิ่มเติม

5) การบริหาร การดำเนินงานของโรงเรียน เป็นของวัดขาดการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐ โรงเรียนขนาดใหญ่มีรายได้มากกว่าบริหารได้ดีสามารถจ้างครูที่มีคุณภาพมาช่วยสอนเกิดความแตกต่างกันมากระหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาด้วยกัน นอกจากนี้ยังขาดการประสานงานไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันชัดเจนระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ เช่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด กลุ่มโรงเรียนศูนย์ครูพระปริยัตินเทศก์ประจำจังหวัด

สมชาย บัวเล็ก (2535) เสนอรายงานการประเมินโครงการสนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2530 และการติดตามผลงานการดำเนินงานปี 2535 พบว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ที่ผ่านมามีต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ยังขาดครูที่มีคุณวุฒิและคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การสอนเป็นจำนวนมาก ครูร้อยละ 19.83 มีคุณวุฒิต่ำกว่าเกณฑ์หรือเพียงเทียบเท่าเกณฑ์ตามที่ระเบียบกำหนด ร้อยละ 38.89 เป็นครูซึ่งโรงเรียนต้องชวนชวนหาเอง โดยที่ไม่ได้รับการอนุมัติแต่งตั้งให้ทำหน้าที่สอนจากกรมการศาสนา ทั้งยังเป็นครูผู้หญิงถึงร้อยละ 4.74

2) ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ขาดอุปกรณ์การศึกษามาก อุปกรณ์ทางการศึกษาที่ขาดแคลนได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ สไลด์ วิดีโอ เป็นต้น ซึ่งในการแก้ปัญหาทางโรงเรียนได้ใช้เงินอุดหนุนที่ได้รับร้อยละ 38.47 ไปจัดซื้อจัดหาแต่ก็ยังไม่เพียงพอ ต้องหารายได้จากทางอื่นช่วยเสริม เพื่อจัดหาเพิ่มเติมและการขาดแคลนอุปกรณ์ทางการศึกษาเป็นอุปสรรคสำคัญต่อเทคนิคการสอนของครู ทำให้ครูร้อยละ 98.72 ต้องใช้เทคนิค การบรรยายผ่านสื่อหนังสือเป็นหลักในการสอน

3) ด้านอาคารสถานที่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาร้อยละ 51.51 ยังมีอาคารเรียนไม่เพียงพอ ต้องจัดการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนใช้สถานที่อื่น ๆ แทน เช่น สร้างห้องเรียนชั่วคราว ใช้ศาลาการเปรียญ ใช้บริเวณภูมิ หรือใช้วิธีรับนักเรียนจำนวนจำกัด

4) ด้านงบประมาณ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดหาหรือจัดจ้างครูและวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาที่มีคุณสมบัติที่ต้องการได้อย่างเพียงพอ รวมทั้งไม่สามารถขยายสถานที่เรียนให้

สอดคล้องกับจำนวนของผู้เรียนที่เพิ่มขึ้นได้ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก

5) ด้านการบริหาร การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาค้นคว้าหาสาเหตุประสิทธิภาพทางการบริหาร โดยเฉพาะให้แง่ของการเอาใจใส่ดูแลของหน่วยงานระดับบนรวมทั้งขาดการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาทางปริมาณและคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร เกิดความเหลื่อมล้ำกันระหว่างโรงเรียนที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สำหรับสาเหตุที่ทำให้หน่วยงานระดับสูงกว่าโรงเรียนขาดการประสานงานกันเป็นเพราะไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างชัดเจนระหว่างสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด กับศูนย์ครูพระปริยัติในจังหวัดเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาการศาสนาศึกษาของจังหวัด การบริหารการศึกษาในจังหวัดและการนิเทศการศึกษา

ภุริสา ปราบไป (2535) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัญหาการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามทรรศนะของผู้บริหาร ผู้สอนและนักเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั่วประเทศ” ซึ่งพบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีปัญหาการบริหารงานวิชาการ บุคคล ธุรการและการเงิน อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมนักเรียน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ซึ่งปัญหาสำคัญเหล่านั้นเกิดจากปัญหาด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ คน และวิธีจัดการตามลำดับ

ทวี คັນสนียพันธ์ และเดชา พวงงาม (2537) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของสงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11” พบว่าโรงเรียนได้ดำเนินการด้านบริหารงานด้านต่าง ๆ ในระดับปานกลาง และมีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารงาน การสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากรในโรงเรียน การช่วยเหลือผู้เรียนที่ขาดแคลน การจัดให้มีห้องประกอบการ เช่น ห้องสมุด ห้องทดลองอื่น ๆ การฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียน ยังพบว่าอยู่ในขั้นต่ำ คือมีรายการปฏิบัติน้อยที่สุด ปัญหาและอุปสรรคที่โรงเรียนพบมากกว่าด้านอื่นคือ บุคลากร รองลงมาคือด้านการบริหาร โดยมีโรงเรียนที่มีความต้องการบุคลากร ผู้ปฏิบัติงานประจำโรงเรียนด้านเอกสาร หลักสูตร คู่มือครู แบบเรียน แผนการเรียน สื่อการสอน นิเทศการสอน และ การจัดฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียน ให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่

พระสุนนท์ จันทรดาศรี (2543) ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า

1) ครูขาดความชำนาญ มีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการประเมินผลการดำเนินงานวิชาการ และขาดความเข้าใจในการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อจัดทำโครงการสอนและบันทึกการสอน นอกจากนี้ ครูยังมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการสอน

- 2) ขาดงบประมาณในการจัดซื้อหนังสือใหม่
- 3) ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มวิชาการเขตน้อย
- 4) ขาดสื่ออุปกรณ์ที่ทันสมัย

พระมหาจำเริญ ประการะโพธิ์ (2543) ศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ได้พบปัญหาว่า

1) ครูในโรงเรียนมีน้อยไม่เพียงพอกับรายวิชาที่เปิดสอน ขาดแคลนครูบางสาขาวิชา ทำให้การเรียนการสอนทำไม่ได้เต็มที่

2) ขาดอัตรากำลังของบุคลากรในการปฏิบัติหน้าที่งานทะเบียนและงานประเมินผลการเรียนการสอน

3) ได้รับการจัดสรรงบประมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการจัดซื้อ จัดจ้าง พัสดุ ครุภัณฑ์

4) การใช้จ่ายเงินไม่เป็นไปตามแผนการใช้เงินที่โรงเรียนกำหนดไว้

5) วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ไม่เพียงพอความต้องการใช้

6) หนังสือห้องสมุดมีน้อย

7) ขาดงบประมาณในการจัดสร้างอาคารเรียน อาคารประกอบการต่าง ๆ

8) จำนวนอาคารห้องเรียนไม่เพียงพอ

9) ห้องน้ำห้องส้วมไม่เพียงพอ

10) ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสนใจและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

น้อย

สุนทร บุญสถิต (2543) ได้พบว่า ภิภษสามเณรมีพฤติกรรมบางอย่างที่ผิดพระวินัย เนื่องจากกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่น เช่น ชุกชน การแต่งกาย สามเณรบางกลุ่มนุ่งหม้อจีวรให้ดูแปลกไปจากเดิม โดยคิดว่าเป็นความโดดเด่น วัดบางแห่งนำผ้าสีฉูดฉาดมาตัดเป็นอังสะ (ผ้าเฉลียงบ่าซึ่งอยู่ด้านใน) เพื่อให้โดดเด่นและแปลกตา ในบางวัดที่มีผู้ปกครองดูแลกำกับอย่างเข้มงวดก็จะนุ่งหม้อให้พิสดารแทน เช่น การรัดประคดเอาไว้ให้สายประคดห้อยลงไปตามล่าง หรือเลิกจีวรสูงขึ้นเพื่อให้มองเห็นอังสะที่อยู่ด้านใน นอกจากนี้ยังมีการสนในเพศตรงข้าม และบุคคลในวงการบินด้วย

พระครูบวร เจตยาภิรักษ์ (2540) ได้พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีปัญหา ดังนี้

- 1) ขาดแคลนครูที่มีความรู้ ความเข้าใจที่แท้จริงโดยเฉพาะวิชาบังคับแกน
- 2) ครูที่ทำการสอนมักสอนไม่ตรงกับสาขาวิชาที่ศึกษามา
- 3) ขาดการเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีสอนแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะครู

ที่เป็นบรรพชิตที่จบทางการศึกษาโดยตรง

- 4) ขาดงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน
- 5) ด้านการพัฒนาหลักสูตรเนื้อหาไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
- 6) คู่มือครูไม่เพียงพอ
- 7) ครูขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการวัดผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นพบว่า ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญนั้นมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็ยังคงเป็นปัญหาเดิม เช่น ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านครู เป็นต้น แต่จะสังเกตว่างานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่ได้ศึกษาปัญหาด้านความสัมพันธ์ชุมชนมากนัก ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สรุปปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ปัญหา	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1.ด้านครู - ครูสอนไม่ตรงตามวุฒิ - ครูเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา - ครูขาดทักษะการสอน ขาดความเข้าใจในหลักสูตร	/	/	/	/	/	/		/
2.ด้านผู้เรียน - สามเณรมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม							/	
3.ด้านการจัดการเรียนการสอน - ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอน	/	/	/	/	/	/		/
4.ด้านอาคารสถานที่ - อาคารเรียนไม่เพียงพอ	/	/	/			/		
5.ด้านบริหาร - ขาดความเอาใจใส่จากหน่วยงานรัฐ - โรงเรียนขาดประสิทธิภาพในการบริหาร - ขาดการบริหารกับหน่วยงานต่าง ๆ	/	/		/				/
6.ด้านงบประมาณ - ได้รับงบประมาณไม่เพียงพอ	/	/		/	/	/		
7. ด้านความสัมพันธ์ชุมชน - ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสนใจและสนับสนุน กิจการต่าง ๆ ของโรงเรียนน้อย			/			/		

หมายเหตุ

- (1) กองแผนงาน กรมการศาสนา (2535)
- (2) สมชาย บัวเล็ก (2535)
- (3) ภูริสา ปราบไป (2535)
- (4) ทวี ศันสนียพันธ์และเดชา พวงงาม (2537)
- (5) พระครูบวร เจติยาภิรักษ์ (2540)
- (6) พระมหาจำเริญ ประการะโพธิ์ (2543)
- (7) สุนทร บุญสถิต (2543)
- (8) พระสุนันท์ จันทรศาสตร์ (2543)

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

2.1 ความหมายของชุมชน

กรมสามัญศึกษา กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งอยู่รวมกัน องค์การทางสังคมที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่น หน่วยงานทางสังคมที่มีสมาชิกเป็นกลุ่มอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งอาจมีความหมายครอบคลุมตั้งแต่คน ครอบครัว เครือญาติ รวมไปถึงกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นเครือญาติกันที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีการสร้างชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม กฎเกณฑ์ทางสังคมและกิจกรรม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์เดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า เป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ระดับความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านี้ย่อมมีการสร้างสรรค์วิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกว่าและความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่าอาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา

ประเวศ วะสี (2537) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่ หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมในอาณาบริเวณแห่งหนึ่ง มีลักษณะเป็นสังคมขนาดเล็ก โดยบุคคลในชุมชนนั้นมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน และมีระเบียบสังคมของตน

หวน พิณรุพันธ์ (2528) ได้ให้ความหมายของชุมชนดังนี้ ชุมชน หมายถึงบริเวณที่มีคนหรือประชาชนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ร่วมกัน และมีการกระทำอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน

อาเธอร์ เดอร์แฮม (1958: 3 อ้างถึงใน พินิจดา วีระชาติ) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอน และติดต่อกัน และมีส่วนสำคัญในชีวิตต่างๆ ไปอย่างเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้จากมารยาท ประเพณี ขนบธรรมเนียม และการพูด

ชาร์ลส ฮอฟเฟอร์ (อ้างถึงในวิไล, 2528: 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนประกอบด้วยประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินที่ต่อเนื่องกันและเป็นผู้ที่มีความสนใจร่วมกันกับผู้อื่น อย่าง

น้อยหนึ่งหรือมากกว่า ที่เป็นเหตุให้ต้องอาศัยบนผืนแผ่นดินนั้น โดยสรุปองค์ประกอบของชุมชนไว้ดังนี้

1. คนกลุ่มหนึ่ง
2. อาณาเขตหรือขอบเขตที่แน่นอน
3. ความสนใจร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และกันรวมอยู่ในอาณาเขตนั้น

พินิจดา วีระชาติ (2542: 14) ได้กล่าวว่า ชุมชนนั้นจะมีส่วนคล้ายและส่วนแตกต่างกันบ้าง แต่ก็จะสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนประกอบไปด้วย

1. กลุ่มคน หรือประชากรจำนวนหนึ่ง
2. สถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว เป็นต้น
3. อาณาเขต
4. มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีคล้ายกัน
5. มีการกระทำต่างๆ ร่วมกัน

กู๊ด (Good, 1959:113) ให้ความหมายของคำว่าชุมชนไว้ คือ ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มีพื้นฐานของความสนใจร่วมกันอาจจะรวมกลุ่มกันอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรืออยู่กระจัดกระจายกันคนละพื้นที่ก็ได้ เช่น ชุมชนของนักวิทยาศาสตร์ ชุมชนของแพทย์ ฯลฯ และความหมายหนึ่งชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งอาศัยรวมกันในพื้นที่อันเป็นท้องถิ่นเดียวกัน มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และวัฒนธรรมเดียวกัน มีสภาพภูมิศาสตร์ที่ช่วยเกื้อกูลให้ประชาชนสามารถที่จะประกอบกิจกรรม ซึ่งประชาชนมีความสนใจร่วมกันได้ง่าย เช่น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบท มีความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับการเกษตร ก็สามารถที่จะมีกิจกรรมทางการเกษตรร่วมกันได้ง่ายเข้า เพราะอาศัยอยู่ในชนบท

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2506: 91) ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทาง มีขอบเขตอันเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น รวมความหมายแล้วหมายถึงมีวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งแยกออกเป็นดังนี้

1. ชุมชนต้องมีสถานที่หรือท้องที่ มีขอบเขตจำกัด ซึ่งมักจะเป็นที่มีดิน ฟ้า อากาศดี มีแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์

2. ชุมชนจะต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นหญิงและชาย เด็ก ผู้ใหญ่ ต่างมีความรู้ ความสามารถ ความสนใจไม่เหมือนกัน แต่มีวิถีพฤติกรรมเหมือนกันและใช้ชีวิตร่วมกันมีความ

3. ชุมชนต้องมีศูนย์กลางของการทำงาน และการบริการบางประเภทเกี่ยวกับการงาน ได้แก่ อาชีพต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และระดับการศึกษาของบุคคลในชุมชนนั้นๆ เกี่ยวกับการบริการต่างๆ ได้แก่ บริการทางการค้า บริการทางสุขภาพอนามัย บริการทางการบันเทิง บริการทางการศึกษา เช่น โรงเรียน เป็นต้น

ลำพอง บุญช่วย (2524 : 4) ได้กล่าวว่า แม้ในคำจำกัดความชุมชนจะระบุว่าต้องมีอาณาเขตแน่นอนก็ตาม แต่คุณสมบัติข้อนี้ก็ไม่ใช่ว่าขาดไม่ได้เสียทีเดียว สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยคือชีวิตสังคมที่เป็นระเบียบ ดังนั้น จึงนับกลุ่มชนผู้เร่ร่อน (Nomadic) ว่าเป็นชุมชนด้วย แม้จะไม่มีอาณาเขตที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งก็ตาม

จากความหมายของชุมชนที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นมีผู้ให้ความหมายคำว่า ชุมชน ไว้มากมายแตกต่างกันไป ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ให้ความหมายของชุมชน คือ กลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มารวมตัวกันตามเขตพื้นที่หรือไม่ใช่เขตพื้นที่ก็ได้ สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

2.2 การแบ่งประเภทชุมชน

ชีรวัดณ์ นิจนตร (2528 : 7-8) ได้พิจารณาแบ่งชุมชนตามสภาพท้องถิ่น และความ เป็นอยู่ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ออกเป็น 2 ชุมชน คือ ชุมชนชนบท และชุมชนเมือง

ชุมชนชนบท (Rural Community) มีลักษณะเป็นท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญ โดยเฉพาะความเจริญทางด้านวัตถุ มีความลำบากในการคมนาคมหรือการขนส่ง ส่วนใหญ่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น หมู่บ้านชาวนา ชาวสวน ชาวประมง ฯลฯ มีลักษณะเป็นชุมชนเล็กๆ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม หรือเลี้ยงสัตว์ ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่เป็นกลุ่มๆ ไม่แออัดหนาแน่น แต่มีครอบครัวขนาดใหญ่ประกอบด้วยสมาชิกต่อเนื่องกันหลายรุ่น ตั้งแต่ปู่ตายาย จนถึงหลานเหลน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และสนิทสนมกันเหมือน

ญาติ มีลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) แพบทุกบ้านหรือทุกครัวเรือนจะรู้จักกันเป็นอย่างดี มีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีการร่วมมือและช่วยเหลือกัน สภาพส่วนใหญ่จะมีอาชีพคล้ายๆ กันมีฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาค่อนข้างต่ำเหมือนกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีการเคลื่อนย้ายทางสังคมน้อย (Social Ability) มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่การงานน้อย

ชุมชนเมือง (Urban Community) เป็นชุมชนที่มีความเจริญทางวัตถุสูงมาก และมีจำนวนประชากรแออัดหนาแน่น สมาชิกในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันมากมาย มีความแตกต่างกันในด้านเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม ศาสนา และวิถีชีวิต การปกครองของชุมชนเมืองจึงต้องยึดถือระเบียบและกฎหมายอย่างเข้มงวด ที่พักอาศัย จะมีการดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน เช่น การก่อสร้างตึกสูง และมีปัจจัยพื้นฐานสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อยู่ครบถ้วน ภายในชุมชนเมืองจึงมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมแทบทุกประเภท มีสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน เครื่องมือสื่อสาร โรงพยาบาล สถานศึกษา รวมไปถึงแหล่งบันเทิงต่างๆ จึงมีการเลื่อนชั้นทางสังคมมาก และมีการเปลี่ยนอาชีพโยกย้ายหน้าที่การงานมากกว่าคนในชนบท ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเมืองเป็นแบบกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group) คือ ติดต่อสงสรรค์กันแบบเป็นทางการ และขึ้นอยู่กับธุรกิจ หน้าที่การงานและผลประโยชน์ของแต่ละคน เช่น ความสัมพันธ์เป็นแบบนายจ้าง ลูกจ้าง หรือเป็นแบบผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อหมดหน้าที่การงานก็อยู่แบบตัวใครตัวมันขาดความสนิทสนมเป็นกันเอง

2.3 หน้าที่ของชุมชน

ชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนชนบท จำเป็นต้องมีภาระหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ทุกคนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปกติสุข และภาระหน้าที่ต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกันดังนี้

1. หน้าที่ชีวภาพ หรือการจัดหาสมาชิกใหม่ให้แก่ชุมชน เพื่อสืบทอดไม่ให้ขาดสาย ซึ่งส่วนใหญ่จะได้จากสถาบันครอบครัว ด้วยการมีสมาชิก และบางส่วนได้มาจากการอพยพโยกย้ายจากชุมชน
2. หน้าที่ในเรื่องการติดต่อสื่อสาร โดยมีภาษาพูด เขียน เพื่อการติดต่อสื่อความหมายของสมาชิกในชุมชน
3. หน้าที่ในการอบรมกล่อมเกล่าให้สมาชิกรู้จักกฎเกณฑ์ และระเบียบต่างๆ ของชุมชน ได้แก่ การปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เยาวชนรู้จักบทบาทของตนเองและบุคคลอื่น รวมทั้ง

แนวทางของพฤติกรรมทางสังคมที่คนในชุมชนใช้ปฏิบัติ คือ รับรู้ร่วมกัน เพื่อผลประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่นภายใต้กฎเกณฑ์ที่มีอยู่

4. หน้าที่ด้านการให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก หมายถึง การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนด้วยการจัดให้มีการผลิตสินค้า และบริการต่างๆ เพื่อสำหรับแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายกันทั้งในด้านอาหารเพื่อยังชีพ ที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งทรัพย์สินอื่นๆ ที่จะช่วยอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน หากชุมชนได้มีการจัดการที่บกพร่องในด้านเศรษฐกิจ สมาชิกก็อ่อนแอและขาดความสุข ถึงกับอพยพโยกย้ายไปอยู่ชุมชนอื่น

5. หน้าที่ในการจัดระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อย ได้แก่ การควบคุมสมาชิกในชุมชน ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของประเพณี หรือกฎหมาย เมื่อมีการขัดแย้งและกระทบกระทั่งกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ก็ต้องมีการระงับข้อพิพาท หรือการตัดสินด้วยความยุติธรรมและมีการลงโทษ ถ้ามีผู้ฝ่าฝืนระเบียบประเพณีของชุมชน

6. หน้าที่ในการบำรุงขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติภารกิจของสมาชิก เพื่อมิให้เกิดความเบื่อหน่ายในหน้าที่หรือบทบาทของตนเอง ด้วยการแสวงหาเอกลักษณ์หรือเป้าหมายร่วมกัน มีการชักจูง และปลุกฝังให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีแรงจูงใจที่จะปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การรักชาติ รักท้องถิ่น การยกย่องบุชชาวีรบุรุษ หรืออดีตบุคคลสำคัญและรวมไปถึงปูชนียสถานที่เป็นหลักของชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.4 ที่มาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างมาก โดยจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 28 และ มาตรา 43 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิ์ที่จะจัดการศึกษาอบรมตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ และการจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้หลายมาตราด้วยกัน เช่น

มาตรา 8 ข้อ (2) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มาตรา 24 ข้อ (6) ได้กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน องค์กรชุมชน... ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา 38 ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษาให้มีคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา... คณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้นำทางศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

มาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

มาตรา 40 ได้กล่าวว่า ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา

มาตรา 57 ให้นำหน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการ ศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา 58 ข้อ (2) ได้กล่าวว่า ให้บุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษาและมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

จากที่มาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของชุมชนไว้ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546)

1. มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาหรือธรรมนูญของสถานศึกษา
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดสาระตามหลักสูตรของสถานศึกษาโดยคำนึงถึงความต้องการ ของสังคมและชุมชน
3. เป็นศูนย์การเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากสถานการณ์จริง
4. ให้มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษา
5. มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
6. เสนอแนะแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2.5 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือกันระหว่างประชาชนและองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนหรือเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาของชุมชน โดยประชาชนและองค์กรต่างๆ ต้องร่วมมือกันทั้งวางแผน ปฏิบัติ และประเมินผล ซึ่งในเรื่องความหมายของการมีส่วนร่วมนั้นมีนักคิดหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการได้ บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ซึ่งนิรันดร์ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ในรูปสมการดังนี้

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ

Participation = cooperation + coordination + responsibility

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ห่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการกระทำกิจกรรมหรือการงาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

เจมส์ คัดดี ปิ่นทอง (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านตามที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนคิดขึ้น หรือชาวบ้านเป็นผู้เสนอ โดยมีการเข้าร่วมในหลายระดับ เช่น การเข้าร่วมในการฟังเฉยๆ ฟังและออกความคิดเห็น ตลอดจนร่วมในการวางแผน ผู้เข้าร่วมมีตั้งแต่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านทั่วไป

ไวท์ (White, 1982 อ้างถึงใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2529) ให้คำจำกัดความว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติด้วยกัน มิติที่หนึ่ง คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไร และทำอะไร อย่างไร มิติที่สองมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานและยังมีอีกมิติหนึ่งที่น่าจะพิจารณาเป็นมิติที่สี่ คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ประพนธ์ ปิยรัตน์ (2534) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ในการวางแผน การดำเนินงาน และการควบคุม โดยอาศัยทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ด้วยการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่น

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2537) ได้กล่าววว่า การมีส่วนร่วม เป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุน ทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมทั้งในกระบวนการตัดสินใจ หรือกระบวนการบริหาร ประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้น ในการปฏิบัติการกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวบรวมพลังทางความคิด สติปัญญา และการกระทำนั้นคือการให้มีส่วนร่วม

สถาบันดำรงราชานุภาพ (2539) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน และ/หรือกลุ่มของประชาชนกับหน่วยงานของรัฐด้วยเป้าหมายที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และ/หรือมีบทบาทมาร่วมรับผิดชอบต่อการดำเนินการของรัฐ

อุทัย ดุลยเกษม (2544) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า การพัฒนาตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการพัฒนาชนบทโดยชาวชนบท ก็คือ กระบวนการพัฒนาชนบทที่ประชาชนชาวชนบท สามารถรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรของตนเอง มีจุดประสงค์ที่จะแก้ปัญหาของชนบท ตั้งแต่ขั้นการศึกษาปัญหา การกำหนดโครงการ การลงมือปฏิบัติ การประเมินผลและการสรุปบทเรียนด้วยตนเอง

จากความหมายที่นักคิดได้ให้ความหมายไว้ข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในงานวิจัยครั้งนี้ ดังนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่คนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือ สนับสนุน เสนอแนะการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นการแสดงความคิดเห็น การร่วมลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ การสนับสนุนนโยบายและการสนับสนุนด้านทรัพยากร

2.6 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น จะส่งผลต่อลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่ง โคเฮน และอัฟฮอฟ (อ้างในมณูญ สอนเกิด, 2533) ได้จำแนกลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้นสิ่งแรกที่ต้องทำคือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญแล้วจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้น ช่วงดำเนินการวางแผน และช่วงปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานนั้นมืองค์ประกอบที่อาจได้จากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และทำประโยชน์โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นอกจากจะได้รับในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มซึ่งรวมถึงผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียด้วย

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นมีสิ่งสำคัญที่สังเกตได้จากความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มต่างๆ ได้

ซึ่งแนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟ สอดคล้องกับแนวคิดของ อคิน รพีพัฒน์ (2525) ที่ได้ให้ความคิดเห็นในขั้นตอนของระดับการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วมมีอย่างน้อย 5 ระดับ ดังนี้ มีส่วนร่วมในการค้นหาปรึกษาและจัดลำดับความสำคัญมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา มีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนในการแก้ไขปัญหา มีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน และมีส่วนร่วมในการประเมินวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดความสำเร็จดำเนินงานด้วยเช่น ในการจัดองค์การกำหนดกิจกรรมพัฒนาเป็นต้น และการตัดสินใจยังมีความหมายเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ และการประเมินผล ในกิจกรรมพัฒนาด้วย นอกจากนี้ยังมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมอีกหลายท่าน ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 189) ได้กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ตั้งแต่การเป็นสมาชิกจนถึงการเป็นผู้นำ ดังนี้

- 1) เป็นสมาชิก
- 2) เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม
- 3) เป็นสมาชิกที่ร่วมบริจาคเงินช่วยเหลือ
- 4) เป็นกรรมการ
- 5) เป็นประธานกรรมการ
- 6) สมาชิกผู้นั้นทำอะไรระหว่างประชุม
- 7) สมาชิกผู้นั้นเล่นบทอะไรในที่ประชุม

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจในการปฏิบัติและการรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นผลกระทบต่อประชาชนเอง การที่สามารถให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน

สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต (2531: 43-44) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาโดยตรงด้วยตัวเองในลักษณะต่าง ๆ เช่น ร่วมเป็นกรรมการบริหารโครงการ การให้ข้อคิดเห็น การเสียสละแรงงาน การให้ความร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการ

2) การมีส่วนร่วมทางอ้อม ได้แก่ การมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น การให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะผ่านทางสมาชิกสภาเทศบาล หรือคณะเทศมนตรี

3) การมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมโดยผ่านสถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตลอดเวลา

กรรณิกา ชมดี (2524: 13) ได้สรุปรูปแบบในการพิจารณาการมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในงานวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ:ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 10 แบบ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมการประชุม (Attendance at Meetings)
- 2) การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (Financial Contribution)
- 3) การมีส่วนร่วมการเป็นกรรมการ (Membership on Committees)
- 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
- 5) การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor)
- 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customers)
- 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ (Entrepreneurs)
- 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (Employers)
- 10) การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2542) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบชายขอบ (marginal participation) เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกับระหว่างโรงเรียน และชุมชนที่มีข้อจำกัดอันทำให้การมีส่วนร่วมไม่เต็มที่ ข้อจำกัดอันนี้เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน 2 ฝ่าย ฝ่าย

หนึ่งรู้สึกว่าคุณเองด้อยอำนาจกว่า หรือมีทรัพยากรเชิงอำนาจ เช่น เป็นผู้มีความรู้ต่ำกว่าจึงทำให้ไม่ปรารถนาเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นั่นคือ ความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมน้อย

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบชายขอบ เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนทั่วไปกับโรงเรียน ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมโดยการร่วมงาน หรือให้ความร่วมมือ หรือร่วมสนับสนุนโดยอาจจะแสดงความคิดเห็น หรือร่วมกิจกรรมบ้าง แต่ไม่มีการตัดสินใจมอบภาระให้เป็นของฝ่ายโรงเรียน ลักษณะของการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนหรือประชาชนทั่วไปมีลักษณะในการมาร่วมงาน ให้ความร่วมมือในการประชุม และให้ความสนับสนุน โดยการบริจาคเงิน และสิ่งของ หรือร่วมดำเนินงาน บางครั้งอาจแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการบ้าง แต่ไม่มีน้ำหนักเพราะส่วนมากมักจะคล้อยตามการตัดสินใจของกลุ่มที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่า เช่น กลุ่มของคณะกรรมการโรงเรียนหรือกลุ่มผู้นำในโรงเรียนที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากที่สุด ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมน้อย โดยเฉพาะในเรื่องการออกความคิดเห็นเพื่อเสนอแนะให้โรงเรียนปรับปรุงเรื่องการเรียนการสอนในโรงเรียนเพราะถือว่าหน้าที่ในการจัดการศึกษาเป็นของโรงเรียนและครู หากผู้ปกครองนักเรียนจะแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะอะไรก็เกรงว่าจะไม่ถูกหลักการของครูหรือโรงเรียน

2. การมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนแบบเป็นบางส่วน (partial participation) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องของประชาชนในชุมชน หรือกิจกรรมการศึกษาในระดับความเข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ กิจกรรมโดยคณะกรรมการโรงเรียนจึงมีความสำคัญที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายสำคัญ ซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของไทย การมีส่วนร่วมแบบบางส่วนนี้จะมีลักษณะที่มีส่วนร่วมแบบริเริ่มงาน มาร่วมงาน ร่วมให้การสนับสนุนด้วยการบริจาคหรือการร่วมมือในการทำงาน โดยมีบทบาทมากกว่าแบบชายขอบ ได้แก่ กลุ่มของคณะกรรมการโรงเรียนสามารถแสดงความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจได้บ้างซึ่งการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการดำเนินการได้ทั้งหมดก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามการคิดริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ยังคงเริ่มต้นจากฝ่ายโรงเรียน และในการร่วมกิจกรรมสามารถมีส่วนร่วมได้ทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบสมบูรณ์ (full participation) เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียมกัน ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ เป็นการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหารโรงเรียน ประธานคณะกรรมการโรงเรียน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในอันที่จะขึ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นแบบแผนของการมีส่วนร่วม และมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มีอิทธิพล เพราะมีทรัพยากรทางอำนาจ ทำให้มีบทบาท

ตามหน้าที่ที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะเป็นผู้นำในการริเริ่มงาน ผู้คิดงาน ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน ร่วมงาน ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมจริงจังทุกขั้นตอน และมีอำนาจในการตัดสินใจได้มากที่สุด

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 6-7) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาดังนี้

- 1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3.) ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
- 8) ร่วมควบคุม ติดตามผล ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

กิตติโชติ ห้อยยี่ภู่ (2527) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนและปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ตามฐานะการมีส่วนร่วม ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือในกิจการของโรงเรียน ลักษณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมได้แก่ เป็นกรรมการ การร่วมประชุม และบริจาคเงิน ซึ่งเหตุที่ประชาชนมีส่วนร่วมเพราะเป็นผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียน ครู อาจารย์ควรจะไปร่วมงานของชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น
- 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน การยืมวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน และการให้ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนในการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อประชาชน

วิรัช ขำมาลัย (2544) สรุปได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ระดับคือ

1) ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมสูง คือ ประชาชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มหาปัญหา ตัดสินใจ เลือกแนวทางแก้ปัญหา ปฏิบัติกิจกรรม และประเมินผลกิจกรรมที่ทำ กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมเองทั้งหมด

2) ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง คือ ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมเพียงบางส่วนของกิจกรรม เช่น ได้รับการบอกเล่าหรือปรึกษาในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งซึ่งบางเรื่องประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นของกิจกรรม

3) ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมน้อยหรือไม่มีส่วนร่วมเลย คือ กิจกรรมต่างๆ ที่ 3 จัดกระทำขึ้น ประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย ประชาชนเป็นผู้รับฟัง รอรับคำสั่ง เป็นผู้รับบริการ เท่านั้น รายละเอียดของกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ นั้นประชาชนไม่มีส่วนร่วม

รีดเดอร์ (Reeder,1974 อ้างถึงใน ทนงวุฒิ นิยมชื่น,) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ

1) การปฏิบัติตนให้สอดคล้องตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนกันจะเลือกแบบวิธีปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

2) มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนกันจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

3) เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลเหมือนกันจะส่งเสริมปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง

4.) ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มบุคคล บางครั้งมีรากฐานจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

5) ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

6) การมองตัวเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตัวเองควรกระทำเช่นนั้น

7) การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้ทำ

8) นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งมีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

9) โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคมโดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมจะเอื้ออำนวยให้ เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

10.) ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างที่คนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีเพื่อให้กระทำเช่นนั้น

จากแนวคิดข้างต้น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ คือ ชุมชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมฟัง ร่วมวางแผน ร่วมสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากร สื่อ อุปกรณ์ ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล

2.7 ความจำเป็นของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

การทำให้เกิดความมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ชุมชนรู้สึกที่โรงเรียนเป็นสมบัติของเขา ดังที่ สุวัฒน์ มุทะเมธา (2528 : 104-111) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การศึกษาในโรงเรียนสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชน เพราะโรงเรียนให้การศึกษาแก่นักเรียน ซึ่งมาจากชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ นักเรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน (นักเรียนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง) บุคคลในชุมชนก็จะดำรงชีวิตตามนักเรียนไปด้วย จึงถือว่าโรงเรียนให้การศึกษาโดยทางอ้อมแก่บุคคลในชุมชนนั่นเอง

2. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม คือให้ประชาชนยอมรับว่าสถานศึกษาหรือโรงเรียนเป็นสถาบันสำคัญของชุมชน เป็นสิ่งมีค่าของทุกคน ช่วยทำให้การเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนดีขึ้น ดังนั้น ประชาชนในชุมชนย่อมมีความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของโรงเรียน ยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือในการช่วยเหลือโรงเรียน อาจจะเป็นเงิน วัสดุสิ่งของ แรงงาน และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโรงเรียน

3. ทำให้ครูกับผู้บริหารนักเรียนและประชาชนในชุมชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันดี แต่ถ้าโรงเรียนและชุมชนไม่มีความสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น โรงเรียนและครูถูกกล่าวหาบ้าง ถูกตำหนิบ้าง

4. เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ปัญหาต่อการศึกษา ในชุมชนแต่ละแห่งมักจะมีผู้ที่มีปัญหาไม่เข้าใจการศึกษา ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน ไม่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้

5. เพื่อปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนตามความต้องการของชุมชน เพราะการเรียนการสอนของโรงเรียนต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากชุมชน จะต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน จะต้องให้ผู้เรียนนำสิ่งที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และนำไปเผยแพร่แก่ชุมชนได้ และนอกจากโรงเรียนให้การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลแล้ว ยังมุ่งพัฒนาชุมชนไปด้วย ดังนั้น หลักสูตรและการเรียนการสอนของโรงเรียนจะต้องได้รับการปรับปรุงตามความต้องการของชุมชนด้วย

6. เพื่อให้ทรัพยากรของชุมชนให้เป็นประโยชน์ เพราะในชุมชนมีทรัพยากร ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล สถาบัน และวัฒนธรรมพื้นบ้านมากมาย ทรัพยากรเหล่านี้ย่อมนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในโรงเรียนได้

7. เพื่อให้โรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจชุมชนดี ทั้งในด้านปัญหาของชุมชน ความต้องการของชุมชน ทรัพยากรในชุมชน เพื่อโรงเรียนจะได้แก้ปัญหาของชุมชน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับชุมชน

นอกจากนี้จากรายงานผลการอบรมนักศึกษาโครงการครุทายาทภาคฤดูร้อนของวิทยาลัยครูกำแพงเพชร(2532 : 22-230) ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ดังนี้

1. เพราะว่าโรงเรียนเป็นแหล่งคัดเลือกคนให้ชุมชน (School as a Sorting and Selecting Agency) เนื่องจากโรงเรียนตั้งขึ้นตามความต้องการของชุมชน โรงเรียนจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาคน จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควร หรือมีความรู้ความสามารถพอควร โรงเรียนจึงปล่อยให้คนเหล่านั้นออกไปสู่ชุมชน ทั้งที่เป็นที่ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่และชุมชนที่ห่างไกลออกไป

2. เพราะว่าโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาคนให้ชุมชน (School as a Socializing Agency) ในกระบวนการสังคมประภคิต โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงคนได้มาก รองจากครอบครัว จากการที่เด็กอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน และโรงเรียนจัดสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าให้ทุกวัน โรงเรียนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงและหล่อหลอมพฤติกรรมของเด็ก ให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนได้มาก

3. เพราะว่าโรงเรียนเป็นแหล่งรวมวิชาสาขาต่างๆ (Collecting of Disciplines) โรงเรียนเตรียมพร้อมที่จะจัดสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าให้นักเรียนที่จะไปเป็นสมาชิกของชุมชนจึงจำเป็นที่โรงเรียนจะต้องรวมครูที่มีความรู้ความสามารถในสาขาต่างๆไว้ หากโรงเรียนเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง โรงเรียนจะมีบุคคลที่มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

4. เพราะว่าโรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม (School as a Cultural transmission Agency) วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของชุมชน ทั้งชุมชนและโรงเรียนมีหน้าที่ฟื้นฟูและรักษาแต่ละโรงเรียนได้รับมอบหมายจากชุมชนให้เป็นผู้ถ่ายทอดและฟื้นฟูแก่นเยาวชนของชุมชน เพื่อให้เยาวชนเหล่านั้น เข้าใจความเป็นมาของวัฒนธรรมแลประเพณีต่างๆ ด้วย

5. เพราะว่าโรงเรียนเป็นศูนย์รวมของชุมชน (School as a Community Center) โรงเรียนนับเป็นสมบัติของส่วนรวมในชุมชน มีอาคารและบริเวณที่สามารถใช้เป็นที่ประชุมหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้ เช่น สัมมนา จัดงานประจำปี ตั้งค่ายลูกเสือชาวบ้าน จัดพิธีแต่งงาน ประกวดพืชผล ฯลฯ

6. เพราะว่าโรงเรียนและชุมชนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน เป็นทั้งจุดมุ่งหมายที่กำหนดอย่างเป็นทางการ และกำหนดอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งโดยวัฒนธรรมประเพณี และโดยสามัญสำนึกให้โรงเรียนและชุมชนมีจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติงานที่ตรงกัน คือ พัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ (Perfect Man) และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างเป็นปกติสุข

2.8 บทบาทของบุคลากรทางการศึกษาต่อชุมชน

จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนถือว่าเป็นสิ่งที่ยั่งยืนยิ่ง ดังนั้น การที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นมาได้ก็ต้องเริ่มที่โรงเรียน โดยบุคลากรในโรงเรียนต้องมีหน้าที่ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน พินิจดา วีระชาติ (2542) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน ดังนี้

บทบาทของผู้บริหารต่อชุมชน

1. ผู้บริหารต้องตระหนักในความสำคัญของชุมชน ที่จะต้องสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโรงเรียนในฐานะที่ชุมชนเป็นถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นที่ทำมาหากิน และเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของทุกคน การดำรงชีวิตในชุมชนกับการให้การศึกษาในโรงเรียนจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กัน และพัฒนาเจริญก้าวหน้าควบคู่กันไปในทุกๆ ด้าน

2. ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลสำคัญในการที่จะกระตุ้นให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาสนใจ เอาใจใส่ในการศึกษาทำความเข้าใจชุมชน ทำชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการให้การศึกษา และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3. ผู้บริหารโรงเรียน ต้องทำตนให้ให้ชุมชนยอมรับนับถือในความรู้ความสามารถในการปฏิบัติตนทั้งในด้านคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต ผู้บริหารจะต้องแสดงให้เห็น

ถึงเจตนาดี และความจริงใจต่อชุมชนและโรงเรียนในการที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่โรงเรียนและชุมชน

4. ผู้บริหารต้องทำตนให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี เข้าพบได้สะดวก
5. ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่รู้จักบุคลากรในโรงเรียนดี รู้จักใช้บุคลากรเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์และเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
6. ผู้บริหารเป็นผู้กระตือรือร้นในการทำความเข้าใจกับชุมชน ร่วมมือกับชุมชน ผู้บริหารต้องถือว่าการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของตำแหน่งที่จะต้องกระทำ และผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำโรงเรียนเข้าสู่ชุมชนและนำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน ทำให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนโดยวิธีการของการให้การศึกษาในรูปแบบต่างๆ
7. ผู้บริหารโรงเรียน มีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนหรือสนับสนุนการส่งเสริมครูในโรงเรียน ให้พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องและสนองความต้องการของชุมชน พัฒนาชุมชนเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ

บทบาทของครูต่อชุมชน

1. ศึกษาทำความเข้าใจชุมชน ที่โรงเรียนตั้งอยู่ ใช้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน ให้เป็นประโยชน์ในการสอนให้มากที่สุดเพื่อชีวิตที่ดีของเด็กและชุมชน
2. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ประชาสัมพันธ์กิจการและการดำเนินงานของโรงเรียนแก่ชุมชน
3. ทำตนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างของพลเมืองตามวิถีทางของประชาธิปไตย มีจริยธรรมและวัฒนธรรมเป็นที่เชื่อถือของชุมชน
4. ร่วมมือกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชน เป็นผู้นำหรือกระตุ้นให้ชุมชนประสานสามัคคีกัน ร่วมมือกัน ให้การทำประโยชน์เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชน
5. นำโรงเรียนเข้าสู่ชุมชน ให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจชุมชนของตนดีขึ้น มีจิตใ้รักและผูกพันกับชุมชนของตน มีเจตนามุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์ให้เกิดความก้าวหน้าแก่ชุมชน
6. นำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน ให้ชุมชนเข้าใจโรงเรียน ชมผลงานของนักเรียน ชมกิจการและการเรียนการสอนของโรงเรียน

7. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน บริการช่วยเหลือโรงเรียนตามความสามารถที่จะทำได้ เช่น เชิญมาเป็นวิทยากร เป็นผู้ช่วยเหลือควบคุมดูแลนักเรียน เชิญมาเป็นที่ปรึกษาในการจัดกิจกรรมและปรับปรุงหลักสูตร เป็นต้น

8. ให้การศึกษาแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน การให้การศึกษาแก่ชุมชน บางครั้งครูไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนหรือ แนะนำเอง ครูอาจทำตนเป็นเพียงคนกลางในการจัดหาวิทยากร จัดหาติดต่อแหล่งวิทยากรเพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้ศึกษาเพิ่มเติม ปรับปรุงอาชีพและวิถีชีวิตของตนให้ดีขึ้น

9. ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับความเป็นอยู่ และความต้องการของชุมชน ในอันที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้สูงขึ้น และเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการสร้างความสัมพันธ์ของครูกับชุมชน

1. ครูควรจะได้รู้เรื่องทางบ้านของนักเรียน เพื่อที่จะได้เอาสิ่งที่ได้มาปรับปรุงการเรียนการสอนให้เหมาะกับนักเรียน
2. ครูจะต้องหาความรู้เกี่ยวกับชุดวิชาของชุมชน เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการสอน
3. ครูควรจะได้ใช้ชุดวิชาของชุมชนให้เกิดประโยชน์แก่โรงเรียน
4. ครูพยายามเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรหรือสมาคมต่างๆ ในชุมชน
5. พยายามไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองของเด็กในโอกาสต่างๆ เช่น โอกาสขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน งานบวช งานศพ เป็นต้น

2.9 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนนั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่จะส่งเสริมให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่ง ชูชาติ พ่วงสมจิต (2540) ได้พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนมี 3 กลุ่มปัจจัยคือ

1) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมในลักษณะนิสัยพื้นฐานคนไทย

2) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความห่วงใยใน สวัสดิการของบุตรหลาน ความผูกพันกับโรงเรียน สถานภาพของคนในชุมชน ความ

คาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนในชุมชน เครือข่ายชุมชน ผู้นำชุมชน ความพร้อมของคนในชุมชน การเห็นความสำคัญของตนเองและการเห็นแก่ความเจริญของส่วนรวม

3) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่

3.1) บุคลากรของโรงเรียนคือ ผู้บริหารรุ่นก่อนสร้างสมความศรัทธาไว้ให้ผู้บริหารและครู มีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ผู้บริหารทำงานกับกรรมการสถานศึกษาได้ดี ผู้บริหารและครูให้เกียรติและกำลังใจแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถดี ผู้บริหารและครูประพฤติตนดี ครูรักผูกพันและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโรงเรียน โรงเรียนมีครูเก่าหรือศิษย์เก่าอยู่ในโรงเรียน ครูสนใจเด็กและสอนดี และคณะครูมีความสามัคคี

3.2) วิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน คือ โรงเรียนเป็นผู้เข้าไปขอความร่วมมือจากชุมชน สร้างระบบที่เอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความเอื้อเพื่อแก่ชุมชน และสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน

3.3) ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน คือ โรงเรียนมีแผนงานที่ดีมีความน่าเชื่อถือเรื่องการเงิน และมีการพัฒนาที่ดี

3.4) ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ความเป็นโรงเรียนของชุมชนชื่อเสียงของโรงเรียน และการที่โรงเรียนเป็นแหล่งสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม

จากการศึกษางานวิจัยด้านการศึกษากับชุมชนในประเทศไทย ยังได้ข้อค้นพบและข้อคิดเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1) การมีผู้นำในชุมชนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งมองที่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และเข้าใจคุณค่าของภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ ถ้าผู้นำชุมชนสามารถนำทรัพยากรมาสนับสนุนและสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา ก็จะทำให้การทำงานร่วมกันของชุมชนและโรงเรียนมากขึ้น

2) ความคุ้นเคยส่วนตัวระหว่างครูและชาวบ้าน จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือที่ดีขึ้น โดยเฉพาะหากครูที่พื้นเพเป็นคนในพื้นที่ ก็จะทำให้การสื่อสารขอความช่วยเหลือกับชุมชนเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

3) การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของชุมชนอย่างแท้จริง เช่น หากชุมชนมีปัญหาเรื่องการแพร่ระบาดของยาเสพติด และโรงเรียนจัดกิจกรรมให้ความรู้ หรือรณรงค์ต่อต้านการซื้อขายยาเสพติด คนในชุมชนย่อมสนใจเข้าร่วมและให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว

4) องค์การต่างๆ ของชุมชนหากสามารถนำมาใช้เป็นแกนกลางในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียนได้แล้ว ก็จะเป็นกลไกที่สร้างประโยชน์ได้อย่างมาก

วัชรภรณ์ อภิวัชรานุกร (2546) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการสร้างแรงจูงใจชุมชนในการร่วมพัฒนาโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดห้วยหิน อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ได้พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัย 2 ส่วน ดังนี้

- 1) ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัย 3 ส่วน ได้แก่
  - 1.1) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย
    - ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีการเกษตรเป็นตัวหลัก และสภาวะเศรษฐกิจที่ดี
    - ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองให้มีการเลือกตั้งผู้ปกครองท้องถิ่นและ
    - ด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนไทยในชนบท
  - 1.2) ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความเป็นห่วงสวัสดิการของบุตรหลาน ความผูกพันกับโรงเรียน สถานภาพของคนในชุมชน ความคาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ผู้นำชุมชน และการเห็นความสำคัญของส่วนรวม
  - 1.3) ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย
    - บุคลากรในโรงเรียน ได้แก่ ความศรัทธาของผู้บริหารคนเดิม ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ผู้บริหารทำงานร่วมกับคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดี ผู้บริหารมีความรู้ มีความสามารถ ผู้บริหารและครูให้เกียรติผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ครูตั้งใจสอนและสนใจนักเรียนดี ครูมีความสามัคคี
    - วิธีการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเป็นผู้ขอความร่วมมือจากชุมชน สร้างระบบให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความเอื้อเพื่อต่อชุมชนและสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน
    - ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีแผนการทำงานที่ดี โรงเรียนมีความน่าเชื่อถือเรื่องการเงิน
    - อื่นๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ความเป็นโรงเรียนของชุมชน และการที่โรงเรียนเป็นแหล่งที่สร้างประโยชน์กับผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen และUphoff)อ้างใน ศุภราภรณ์ ธรรมชาติ(2541) ได้เสนอบริบทการมีส่วนร่วมว่า ในการศึกษาการมีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนอย่างมาก ได้แก่

- 1) ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ
- 2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

- 3) ปัจจัยทางการเมือง
- 4) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม
- 5) ปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ ยังได้เสนอว่ามีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การมีส่วนร่วม ได้แก่

- 1) อายุและเพศ
- 2) สถานภาพในสังคม
- 3) ระดับการศึกษา
- 4) สถานภาพทางสังคม
- 5) อาชีพ
- 6) รายได้และทรัพย์สิน
- 7) ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น
- 8) พื้นที่ถือครองและสภาพการทำงาน

ศุภราภรณ์ ธรรมชาติ (2541) พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับ

3 ปัจจัย คือ

- 1) ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาที่อาศัยอยู่
- 2) ปัจจัยด้านสังคมเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพและสถานภาพทางสังคม
- 3) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความรู้ ความคิดเห็น และการได้รับข่าวสาร

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน การรู้สึกถึงตนเองความสำคัญต่อชุมชน และการมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน
- 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ และการเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน
- 3) ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ ความคาดหวังต่อรางวัลการประกวด ความต้องการเกียรติ ความต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน การได้รับการชักชวนจากบุคคลในชนบท และการได้รับการชักชวนจากเจ้าหน้าที่ราชการ

ปรัชญา เวสารัชช (2528) พบว่าปัจจัยที่ผลักดันการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วยกลุ่มปัจจัย 4 กลุ่มดังนี้

1) ปัจจัยสภาพแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และความปลอดภัย เป็นปัจจัยที่กำหนดกรอบหรือขอบเขตความจำเป็นในการจัดทำโครงการพัฒนา

2) ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น ในส่วนนี้จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1) ผู้นำภายในหมู่บ้าน ได้แก่ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน

2.2) ผู้นำจากภายนอก คือ ตัวแทนจากส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ

3) รางวัลตอบแทน เช่น ค่าตอบแทนแรงงานจากการเข้าร่วมโครงการ กสช. เป็นปัจจัยผลักดันสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม

4) ปัจจัยภายในตัวบุคคล เป็นปัจจัยอีกกลุ่มหนึ่งที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของกลุ่มปัจจัยนี้แล้ว จะได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวกับความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวมที่หมู่บ้านจะได้รับ ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าขัดข้องเมื่อถูกชวน หรือรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วม ความปรารถนาให้เกิดความสามัคคี และความสนใจส่วนบุคคล

ชูเกียรติ ภัยลี (2536) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมมี 3 ปัจจัยคือ

1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ

2) ปัจจัยด้านสังคม และเศรษฐกิจ ได้แก่ สถานภาพทางด้านสังคม ความเชื่อรายได้ อาชีพ พื้นที่ทำกิน

3) ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ ความสะดวก ทางเลือกในช่องทางทางการสื่อสาร การมีโอกาสในการได้รับข่าวสาร การพบปะเจ้าหน้าที่สนับสนุน

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536) พบว่า ปัจจัยในการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์กับปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

1) ปัจจัยด้านสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ ได้แก่ อายุ รายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่ม กิจกรรม และโอกาสในการมีส่วนร่วม

2) ปัจจัยด้านการสื่อสารติดต่อ ได้แก่ การติดต่อกับผู้นำชุมชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนา

3) ปัจจัยด้านค่านิยม ได้แก่ การรวมกลุ่ม การพึ่งตนเอง การศึกษาหาความรู้ และการสนใจข่าวสาร และการมุ่งมั่นในการพัฒนา และทำเพื่อส่วนรวม

อมรพรรณ สันตวิริยะพันธุ์ (2547) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในกิจกรรมต่างๆ จะขึ้นอยู่กับปัจจัย 10 ปัจจัยดังนี้ คือ

1) อายุ อายุเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ คนที่มีอายุต่างกันจะมีบทบาทไม่เหมือนกัน เช่น บทบาทหน้าที่ของเด็ก บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่ เป็นต้น บุคคลที่มีอายุในกลุ่มเดียวกันจะมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกัน

2) ระดับการศึกษา ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงาน กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ

3) ระยะเวลาที่อยู่อาศัย สังคมในชนบทมีการเคลื่อนไหวน้อยไม่ค่อยจะมีการย้ายถิ่น คนในชุมชนมีความรักในถิ่นฐาน ทำให้มีความผูกพันรักใคร่สนิทสนมกัน เหมือนเป็นเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน เพราะความใกล้ชิดและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ดังนั้น ความยาวนานในการอยู่อาศัยในท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

4) สถานภาพ

5) รายได้เฉลี่ยครอบครัว ถ้าฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนดี การให้ความร่วมมือกับรัฐ หรือการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาท้องถิ่นก็ย่อมดีขึ้นด้วย

6) การเป็นสมาชิกกลุ่ม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงาน เพราะการรวมกลุ่มจะก่อให้เกิดแรงผลักดันให้กลุ่มแสดงความสามารถในการทำงานเป็นการสร้างความสามัคคีภายในกลุ่มและชุมชน

7) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การรับรู้ข่าวสารจากสื่อต่างๆ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และยังเป็น การรับรู้ความเป็นไปของเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งจะทำให้เราเป็นผู้ที่มีความรู้ความคิดกว้างไกล ดังนั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

8) การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติม การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติมเป็นกระบวนการในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ และความสามารถในการปฏิบัติงานให้มีความชำนาญ ดังนั้นการฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วม

9) ความรู้ในแนวทางการพัฒนาอาชีพ ความรู้ในการดำเนินงานนั้นมีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม เพราะหากผู้เข้าร่วมไม่มีความรู้ในการดำเนินงานก็จะทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

10) แรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องได้รับการสนองตอบตามความต้องการของชุมชนด้วย

รัชดาภรณ์ ชาญชาคริตพงศ์ (2543) พบว่า การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของประชาชนนั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลที่สำคัญได้แก่

- 1) ปัจจัยทางลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา
- 2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้
- 3) ปัจจัยทางด้านพฤติกรรมการสื่อสาร เช่น การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร การเปิดรับสื่อเฉพาะกิจ และการเข้าถึงสื่อบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าหน้าที่พัฒนา ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการชุมชน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่มีส่วนผลักดันให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยข้างต้น พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มีการกำหนดปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน เช่น ชูเกียรติ ภัยลี (2526) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านบุคคล เช่น อายุ เพศ เป็นต้น ปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร อมรพรรณ สันตวิริยะพันธุ์ (2547) ได้กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนมี 10 ปัจจัย คือ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัย สถานภาพ รายได้เฉลี่ย ครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่ม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติม ความรู้ในแนวทางการพัฒนาอาชีพ และแรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ จะเห็นว่าจากงานวิจัยของทั้งสองท่านจะมีปัจจัยคล้ายคลึงกัน แต่จะมีการจัดหมวดหมู่ต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้จัดแบ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านโรงเรียน และปัจจัยด้านชุมชน

2.10 ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกับโรงเรียนนอกจากมีปัจจัยที่ส่งเสริมดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีปัญหาที่ทำให้การมีส่วนร่วมไม่ประสบความสำเร็จด้วย ดังที่ ชูชาติ พ่วงสมจิต (2540) ได้กล่าวไว้ว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัย คือ

1) กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ทำให้คนในชุมชนไม่มีเวลารว่าง การเมืองการปกครองที่มีการปกครองในท้องถิ่นก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และระบบการบรรจุแต่งตั้งข้าราชการครูไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธา ความไม่ผูกพันกับชุมชน การไม่มีเวลารว่าง การขาดความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียนและความขัดสนส่วนบุคคล

3) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่

3.1) บุคลากรในโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร และครูรุ่นปัจจุบันขาดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน บุคลากรในฝ่ายบริหารไม่ให้ความสำคัญกับผู้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้บริหารไม่อยู่บริหารโรงเรียน จำบุคคลที่ช่วยเหลือโรงเรียนไม่ได้ ทำงานโดยไม่ปรึกษาหารือ และไม่เร่งแก้ปัญหาความขัดแย้งกับชุมชน

3.2) วิธีการปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น ความเอาใจใส่ต่อนักเรียนน้อยลง โรงเรียนทำให้ประชาชนเดือดร้อน การยกเลิกสิทธิพิเศษของผู้อุปการะต่อโรงเรียนแต่งตั้งผู้มาทำงานร่วมกับชุมชนไม่เหมาะสม ไม่ตอบแทนชุมชน ไม่กำหนดบทบาทที่เหมาะสมให้แก่ผู้มีส่วนร่วม

3.3) ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น ความโดดเด่นด้านวิชาการของโรงเรียนลดลง และไม่มีผลงานที่ประสบความสำเร็จเสนอให้ชุมชนได้ชื่นชม

3.4) ปัจจัยอื่น ๆ เช่น ข่าวดังลบของโรงเรียน ความสัมพันธ์กับวัดไม่ดี การขาดบุคลากรที่จะไปเชื่อมโยงกับชุมชน และขาดทีมงานที่ดี

กิตติโชติ ห้อยยี่งู (2527) การมีส่วนร่วมของประชาชนและปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้

1) ปัญหาที่เกิดจากโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนไม่ให้ความสำคัญต่องานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และโรงเรียนไม่ได้ชี้แจงให้ประชาชนทราบบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน

2) ปัญหาที่เกิดจากประชาชน เกิดจากประชาชนไม่สนใจในกิจการของโรงเรียน และประชาชนไม่มีเงินจึงไม่สามารถให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ร่วมมือกับโรงเรียนได้

3) ปัญหาจากส่วนอื่นๆ เกิดจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการไม่ได้เตรียมบุคลากรสำหรับดำเนินการตามโครงการให้มีความพร้อมเท่าที่ควร และประชาชนประสบกับภาวะฝนแล้ง ขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

วัชรภรณ์ อภิวัชรางกูร (2546) ได้พบว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัย 3 กลุ่ม

1) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย

1.1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ร่วมกับแบบอุตสาหกรรม ทำให้คนในชุมชนไม่มีความเวลาว่าง และสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

1.2) ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่น ก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน

2) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธา ความไม่ผูกพันกับชุมชน การไม่มีเวลาว่าง และการขาดความสัมพันธ์กับโรงเรียน

3) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วย

3.1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารและครูขาดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ผู้บริหารไม่อยู่ในโรงเรียน ผู้บริหารตัดสินใจโดยใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง ครูมีความประพฤติไม่เหมาะสม

3.2) วิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน การดูแลเอาใจใส่นักเรียนน้อยลง ขาดการตอบแทนชุมชน ไม่กำหนดบทบาทที่ชัดเจนให้กับผู้เข้ามามีส่วนร่วม

3.3) ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ ไม่มีผลงานที่ประสบความสำเร็จ เสนอให้ชุมชนรับรู้

3.4) ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับวัดไม่ดี และการขาดบุคลากรทำหน้าที่เชื่อมโยงกับชุมชน

จากเอกสารและงานวิจัยที่ได้ศึกษามาในข้างต้น จะพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน มีปัจจัยหลัก 2 ด้านดังนี้

1) ปัจจัยด้านชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประชาชนและด้านความพร้อมของทางกายภาพ

2) ปัจจัยด้านโรงเรียน ประกอบด้วย ความพร้อมของผู้บริหารโรงเรียน ความพร้อมของบุคลากร และ ความพร้อมของการบริหารจัดการโรงเรียน

ธีระพล พงษ์ราชสีมา (2527: 242-246) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม พอสรุปได้ ดังนี้

- 1) ปัญหาเกี่ยวกับระบบสังคม วัฒนธรรมที่จะเป็นพื้นฐานรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยปัจจุบันระบบการเมืองการปกครองของเรายังไม่มีกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนเท่าที่ควรและแนวคิดที่จะกระจายอำนาจออกไป ยังได้รับการต่อต้านจากกลุ่มข้าราชการหรือผู้มีอำนาจกลุ่มเดิม
- 2) ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากระบบกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากปัจจุบันประเทศของเรากำลังเคลื่อนตัวจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบเดิมซึ่งอยู่บนพื้นฐานของสังคมชนบทที่ยึดเอาคุณธรรมและความดีงามเป็นฐานรองรับจะต้องปรับเปลี่ยนไปเป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่นๆ แบบสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม
- 3) ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้เพราะความด้อยคุณภาพ การขาดทักษะ และการขาดจิตสำนึกในการปฏิบัติงานของข้าราชการเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากระบบการยึดเยียดกิจกรรม โครงการให้กับชาวบ้าน ปัญหานี้เกิดจากหลายปัจจัย เช่น ระบบการงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาที่บ้านมีเวลาว่าง ส่งผลให้ข้าราชการต้องยึดเยียดโครงการให้กับชาวบ้านเพื่อให้ทันกับงบประมาณ หรือการทำงานของข้าราชการที่ติดอยู่กับการพัฒนาแบบเก่าๆ การขาดการศึกษา ศึกษภาพและความพร้อมในการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น
- 5) ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากกาจัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการภายในหมู่บ้านที่ไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม เช่น ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านที่ไม่มีวาระในการหมดอายุ
- 6) ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากอิทธิพลของการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางระบบสื่อสารมวลชน โดยสื่อสารมวลชนจำนวนมากที่ให้ข้อมูลเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนฟุ้งเฟ้อ อับเฉาเบาปัญญา เห็นแก่ตัว ซึ่งสิ่งดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
- 7) ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากความล้มเหลวในระบบการตลาดของชาวนาข้าวไร่ โดยชาวไร่ชาวนาถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง แม้รัฐจะเข้ามาส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหกรณ์หรือกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม แต่ก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงจากการตกเป็นเครื่องมือในระบบกลไกตลาดที่ถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลางในเมือง เหตุนี้ทำให้ชาวบ้านมีความยากลำบากต่อการสร้างระบบที่จะพึ่งพาตนเอง

บารุง บุญปัญญา (2527 : 312-317) กล่าวถึงปัญหาในการมีส่วนร่วม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ พอสรุปได้ ดังนี้

1) ขอบเขตของกิจกรรมในงานพัฒนาได้ถูกกำหนดไว้แล้วโดยหน่วยงานพัฒนา แล้วจึงสร้างวิชาการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กำหนดขึ้น ให้ดูเหมือนว่าชาวบ้านเป็นผู้กำหนดกิจกรรมนั้นด้วยตนเอง แต่แท้จริงแล้วองค์กรพัฒนาได้ซ่อนเร้นจุดมุ่งหมายบางอย่างของตนเองไว้แล้วใช้เงื่อนไขต่างๆ ควบคุมกิจกรรมนั้นโดยไม่ให้ชาวบ้านรู้ตัว

2) การมีส่วนร่วมถูกพิจารณาว่าเป็นเพียงกระบวนการในการทำงาน เช่น กระบวนการกลุ่ม เป็นการสร้างกิจกรรมผ่านตัวแทนจำนวนน้อยของชุมชนด้วยการสร้างผู้นำให้เป็นตัวแทนแนวคิดขององค์กรพัฒนา วิธีนี้เป็นกระบวนการที่ทำให้คล้ายกับว่าชาวบ้านหรือผู้นำของชุมชนนั้นคิดด้วยตนเองและปฏิบัติด้วยตนเอง

3) เป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดเป็นเพียงเป้าหมายระดับต่างๆ ซึ่งถูกกำหนดโดยเป้าหมายระดับชาติไว้อย่างรอบคอบแล้ว เมื่อกิจกรรมใดที่ไม่ประสบความสำเร็จที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นข้อบกพร่องของบุคคลระดับล่าง คือชาวบ้านกับหน่วยงานพัฒนา โดยไม่ได้พิจารณาถึงเป้าหมายระดับชาติที่กำหนดเป้าหมายระดับล่าง ทำให้ชุมชนเป็นเพียงตัวรองรับเป้าหมายแห่งชาติ

4) การพัฒนาที่ผ่านมามีจะมีการเสนอทางเลือกใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การวิเคราะห์ การสรุปผล และการเสนอทางเลือกจะไม่มีชาวบ้านมาเกี่ยวข้องเลย นอกจากนี้ระบบการทำงานของหน่วยงานพัฒนายังคงเป็นแบบบนลงล่าง ทั้งๆ ที่ตามความหมายของการมีส่วนร่วมจะต้องส่งเสริมระบบการทำงานแบบล่างขึ้นบน

สุรินทร์ กิจนิตยชีวี (2528: 194-195) กล่าวถึงสภาพปัญหาที่เกิดจากการที่โรงเรียนดำเนินงานร่วมกับชุมชนว่ามาจากสาเหตุต่อไปนี้

1) ข้อจำกัดของระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการทำงานพัฒนา

2) ครูและภารโรงส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจว่าทำไมโรงเรียนจึงต้องเข้าไป

ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน

3) หลักสูตรการศึกษาเป็นตัวกำหนดการปฏิบัติงานของครูและนักเรียน ทำให้มีข้อจำกัดในการที่จะบุกเบิกงานพัฒนา

4) ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ยังยึดติดค่านิยมเก่า ต้องการให้บุตรหลานที่ได้รับการศึกษาเข้ารับราชการหรือรับจ้างทำงานเอกชนและยังขาดความเข้าใจในการศึกษาเพื่อพึ่งตนเอง

- 5) ครูที่ปฏิบัติงานพัฒนาไม่ได้รับแรงสนับสนุนจากฝ่ายที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควร
- 6) งานพัฒนาชุมชนเป็นงานหลักในการบุกเบิก

สุวัฒน์ มุททเมธา (2524: 36-38) กล่าวถึงอุปสรรคและปัญหาของความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ว่ามีสาเหตุจากสิ่งต่อไปนี้

1) ความสับสนในบทบาทของแต่ละฝ่าย เดิมโรงเรียนรับผิดชอบแต่ในทางวิชาการ โรงเรียนจึงมุ่งแต่การที่จะให้เด็กมีความรู้เนื้อหาวิชาตามหลักสูตร โรงเรียนจึงถือว่าไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบ้านให้มากนัก ส่วนทางบ้านก็เข้าใจว่าหน้าที่ของตนคือ ส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเท่านั้น ต่อไปก็เป็นหน้าที่ของโรงเรียน บ้านไม่จำเป็นที่จะต้องไปเกี่ยวข้องกับโรงเรียน

2) ทฤษฎีและหลักการทางการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนทั่วไปไม่เข้าใจ ประชาชนมักพิจารณาโรงเรียนตามมาตรฐาน ความรู้สึก และค่านิยมของตน ตนเองเคยมีประสบการณ์มาอย่างไรในวัยเด็ก ปัจจุบันก็ควรจะเป็นไปเช่นนั้น จึงทำให้ผู้ปกครองและพ่อแม่ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับโรงเรียน

3) ความแตกต่างของการดำเนินงานโรงเรียน โดยครูในโรงเรียนต่างๆ มีความเข้าใจในเรื่องการศึกษาแตกต่างกัน ทำให้ปฏิบัติแตกต่างกัน ผู้ปกครองและพ่อแม่ของเด็กยังมีความสับสนและไม่เข้าใจยิ่งขึ้น ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน

4) ผู้ปกครองเข้าใจงานและบทบาทของครูผิด โดยผู้ปกครองถือว่าครูเป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งแตกต่างไปจากประชาชนทั่วไป ซึ่งการเข้าใจผิดเช่นนี้อาจเกิดจากการดำเนินชีวิตและการวางตัวของครูทำให้ประชาชนเข้าใจผิดได้

5) ครูและผู้ปกครอง ไม่เข้าใจ ไม่เห็นความสำคัญ ของประโยชน์ของความสัมพันธ์ระหว่างกัน

6) ประชาชนไม่เข้าใจ วิพากษ์วิจารณ์โรงเรียนด้วยความไม่เข้าใจ โดยบางครั้งเป็นเพราะหลงเชื่อคำบอกเล่าของบุตรหลานของตนโดยไม่สืบหาสาเหตุข้อเท็จจริง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันสัมพันธ์กันไม่ได้

7) โรงเรียนไม่สนองความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน โรงเรียนทำแต่สิ่งที่ตนเองคิดและเข้าใจ บางครั้งหลักสูตรขัดกับความเป็นไปและความเชื่อของประชาชนหรือโรงเรียนหวังจะได้ผู้ปกครองและชุมชนเปลี่ยนแปลงเร็วเกินไป ผู้ปกครองและชุมชนไม่เข้าใจเข้าใจสิ่งที่ครูทำ

8) โรงเรียนมุ่งแต่ในเรื่องตนเองมากเกินไป

จากงานวิจัยข้างต้น จะพบว่าปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สามารถจัดเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเด็น คือ ปัญหาจากชุมชน ปัญหาจากสภาพแวดล้อมและปัญหาจากโรงเรียนเช่นเดียวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน

3.1 ความหมายของการบริหารการศึกษา

Carter V. Good (1973:14) ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ หมายถึง การนำทาง ควบคุม และการจัดการเรื่องต่างๆ ทุกด้านของโรงเรียน รวมทั้งการบริหาร การธุรการ โดยมุ่งไปสู่การที่โรงเรียนจะนำมาซึ่งจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และหมายถึงการนำ ควบคุม และการจัดการกระบวนการทั้งหมดของโรงเรียน เช่น การบริหารบุคลากร การวางแผน การเรียนการสอน การวางแผนกิจกรรม หลักสูตร วิธีสอน อุปกรณ์การสอนและการแนะแนว

ภิญโญ สาร (2519 : 6) อธิบายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ บุคลากรหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน หรือสมาชิกของสังคมในทุกๆด้าน เช่น ความสามารถ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ค่านิยม หรือคุณธรรมทั้งในด้านสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดี และมีประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการ ต่างๆ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนและไม่เป็นระเบียบแบบแผน ทั้งในโรงเรียนและนอก

พนัส หันนาคินทร์ (2529 :5) อธิบายว่า การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่ผู้บริหารจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในสังคม และถือว่าการบริหารงาน เป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างหนึ่ง

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2534 : 4) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรม ต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันในการดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆด้าน นับตั้งแต่ บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกับ ความ ต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่างๆที่อาศัยการควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และ อาศัยทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคม

ศศิพันธ์ ตรงยางกูร (2546 : 11) ได้กล่าวสรุปว่า การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันในการนำทรัพยากรและเทคนิคต่างๆ มาดำเนินการอย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาสมาชิกในสังคมมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมตามความต้องการสังคม

3.2 ขอบข่ายงานบริหารโรงเรียน

Daniel E. Griffiths (1956 : 25) เสนอความเห็นเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาเป็น 4 ด้านคือ

1. งานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน
2. งานด้านการปรับปรุงและขยายโอกาสของการศึกษาแก่ประชาชน
3. งานรับและปรับปรุงบุคลากร
4. งานจัดหาและรักษาเงินและอาคารสถานที่

Campbell, Corbally and Ramsayer (1968 :116) แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารออกเป็น 7 ประการ คือ

1. การบริหารงานที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน
2. การบริหารหลักสูตรและการสอนหรือการบริหารงานวิชาการ
3. การบริหารกิจการนักเรียน
4. การบริหารบุคลากร
5. การบริหารงานอาคารสถานที่
6. การบริหารการเงินและธุรการ
7. การจัดองค์การ

Kimbrough & Nunnery (1988 : 44-80) ซึ่งเป็นขอบข่ายงานที่ครอบคลุมการปฏิบัติงานทุกด้านของ โรงเรียนประถมศึกษาในปัจจุบัน โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญที่ประกอบด้วยงานต่างๆ ที่สำคัญ 9 ด้านดังนี้

ด้านที่ 1 การจัดโครงสร้างองค์การ ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญ คือ

1. เป้าหมายขององค์การ
2. หลักการจัดองค์การ
3. รูปแบบโครงสร้างองค์การ

ด้านที่ 2 การบริหารหลักสูตรและการสอน ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญคือ

1. งานด้านหลักสูตร และการนำไปใช้
2. งานการเรียนการสอน (การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน)
3. งานประเมินผลการดำเนิน
4. งานจัดหาสิ่งสนับสนุนคปรแกรมการเรียนการสอน
5. การจัดระบบการสอน

ด้านที่ 3 การเงินทางการศึกษา ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญคือ

1. งานงบประมาณ
2. กระบวนการงบประมาณ
3. การจัดสรรเงินทางการการศึกษา

ด้านที่ 4 การบริการสนับสนุนด้านธุรการ ประกอบด้วยลักษณะของงานที่สำคัญ คือ

1. งานการเงินและบัญชี
2. งานสารบรรณ
3. งานทะเบียนและรายงาน
4. งานที่เกี่ยวกับรักษาความปลอดภัยในด้านอาคารสถานที่
5. งานพัสดุ

ด้านที่ 5 การบริหารงานบุคคล ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญ คือ

1. การวางนโยบายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคลากร
2. การกำหนดความต้องการของบุคลากร
3. การจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงาน
4. การพัฒนานักบุคลากร
5. การประเมินผลการปฏิบัติงานบุคลากร

ด้านที่ 6 การบริหารงานกิจการนักเรียน ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญ คือ

1. การรับนักเรียน
2. การบริการให้คำปรึกษา
3. งานปกครองนักเรียน
4. การจัดบริการและการจัดกิจกรรมอื่นๆ

ด้านที่ 7 การบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญ คือ

1. ความเป็นผู้นำในการวางแผนการจัดอาคารสถานที่
2. การจัดสร้างอาคารสถานที่

3. การใช้อาคารสถานที่อย่างคุ้มค่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. การวางนโยบายและเกณฑ์การใช้อาคารสถานที่

ด้านที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญ คือ

1. บทบาทของผู้บริหารในการนำชุมชนเข้ามาพัฒนาโรงเรียน

2. การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชน

3. การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมชุมชน

4. การเป็นโรงเรียนชุมชน

ด้านที่ 9 ความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วยลักษณะงานที่สำคัญ คือ

1. การพัฒนากระบวนการในทางวิชาชีพ

2. มีการวิจัยเพื่อให้ได้องค์ความรู้และนำไปพัฒนาการศึกษาต่อไป

3. มีเกณฑ์ในการตรวจสอบ

4. มีการกำหนดความรับผิดชอบต่อ

ปฏิญญา สาร (2519 : 45) ได้แบ่งขอบข่ายการบริหารโรงเรียนไว้ 7 ประการคือ

1. งานการสอนและพัฒนาการใช้หลักสูตร

2. งานบริหารกิจการนักเรียน

3. งานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

4. งานบริหารบุคลากรในโรงเรียน

5. งานอาคารสถานที่และบริเวณ

6. งานจัดองค์การและโครงสร้างของโรงเรียน

7. การบริหารการเงินและธุรการต่างๆ

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ (2525 : 160-162) เสนอว่า โรงเรียนประถมศึกษาควรจะดำเนินงานหลายประการจึงจะทำให้หน้าที่สำเร็จได้ งานที่ควรจะทำนั้นประกอบด้วยงานต่อไปนี้

1. งานด้านวิชาการ เป็นงานหลักของโรงเรียนประถมศึกษา งานด้านนี้ จะครอบคลุมการเรียนการสอน การจัดหาและใช้สื่อการสอน การจัดหาบุคลากรในการสอน การประเมินผลการเรียน การจัดตารางเรียนตารางสอน การนิเทศการศึกษา เป็นต้น

2. การจัดการด้านธุรการ เป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนงานวิชาการหรือ การเรียนการสอน การจัดการด้านนี้จะประกอบด้วย งานสารบรรณ งานทะเบียนและรายงาน งานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย งานประชาสัมพันธ์ งานการเงินและงบประมาณ เป็นต้น

3. การจัดการด้านอาคารสถานที่ การจัดการด้านนี้จะครอบคลุมการจัดการด้านอาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียน
4. การจัดการงานบุคคล การจัดการด้านนี้จะครอบคลุมเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติการจัดหา การอบรม และการสร้างขวัญและกำลังใจของบุคลากร
5. การจัดการงานกิจการนักเรียน ได้แก่ การดำเนินการด้านต่างๆ ที่เป็นบริการนักเรียน เช่น บริการแนะแนว งานสวัสดิภาพนักเรียน งานสงเคราะห์นักเรียน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2532) ได้กำหนดขอบข่ายของการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาที่สำคัญออกเป็น 6 งาน ดังนี้

1. การบริหารงานวิชาการ
2. การบริหารงานบุคลากร
3. การบริหารงานกิจการนักเรียน
4. การบริหารงานธุรการและการเงิน
5. การบริหารงานอาคารสถานที่
6. การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2534 : 18) สรุปภารกิจของผู้บริหาร 4 ประการ ตามงานวิจัยของ Robert S. Fisk และภิญโญ สารธ ได้เพิ่มงานบริหารกิจการนักเรียนอีกประการหนึ่ง ดังนี้

1. การให้โอกาสทางการศึกษา และปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ
2. บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน
3. บริหารงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและประชาสัมพันธ์โรงเรียน
4. บริหารที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่ ธุรการ การเงินและการให้บริการ
5. การบริหารกิจการนักเรียน

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้ประมวลขอบข่ายการบริหารงานโรงเรียนได้อย่างครอบคลุมถ้วนและกำหนดเป็นขอบข่ายการบริหารของโรงเรียนกรมสามัญเพื่อเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการดำเนินงาน เป็นหมวดต่างๆ 6 งาน (กรมสามัญศึกษา, 2532 : 1) ดังนี้

1. การบริหารทั่วไป
2. งานธุรการ
3. งานวิชาการ
4. งานปกครองนักเรียน
5. งานบริการ
6. งานโรงเรียนกับชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531: 8) ได้จัดภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนไว้ 2 ประการ คือ

1. ภารกิจที่ต้องบริหารกิจการโรงเรียนตามหลักการบริหารการศึกษา คือ การบริหารงานโรงเรียน 6 งาน ได้แก่

- 1.1 งานวิชาการ
- 1.2 งานกิจการนักเรียน
- 1.3 งานบุคลากร
- 1.4 งานธุรการและการเงิน
- 1.5 งานอาคารสถานที่
- 1.6 งานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

2. ภารกิจที่ต้องบริหารกิจการโรงเรียนให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และระเบียบกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (เอกสารงานบริหารสัมพันธ์ครั้งที่ 26) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายงานภารกิจการบริหารโรงเรียน โดยพัฒนาแนวคิดจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มี 8 งาน ดังนี้

1. งานพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ซึ่งครอบคลุมงานพัฒนาหลักสูตร งานปรับปรุงหลักสูตร งานประเมินผลหลักสูตร งานนิเทศการศึกษา งานจัดการเรียนการสอน งานสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน งานศูนย์สื่อการเรียนรู้ (ประกอบด้วย ห้องสมุด สารสนเทศ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบสื่อ สิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์) งานวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน งานทะเบียนและสถิติ และงานแนะแนว

2. งานบริหารทรัพยากรบุคคล ครอบคลุมงานวางแผนอัตรากำลังคน งานสรรหา และคัดเลือก งานเงินเดือนและสวัสดิการ งานให้รางวัลและความก้าวหน้า งานฝึกอบรมและพัฒนา และงานวิจัยเกี่ยวกับบุคลากรในโรงเรียน

3. งานบริหารกิจการนักเรียน ครอบคลุมงานสำมะโนนักเรียน (การคาดคะเน หรือ ทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าเรียนในแต่ละปีการศึกษา) งานรับและลงทะเบียนนักเรียน งานกิจกรรมนักเรียน งานบริการและสวัสดิการนักเรียน งานวินัย และความประพฤตินักเรียน

4. งานธุรการและบริหารทั่วไป ครอบคลุมงานสารบรรณและเอกสาร งานจัดซื้อจัดจ้าง งานพัสดุครุภัณฑ์ งานศูนย์ข้อมูลข่าวสาร และงานประชาสัมพันธ์

5. งานบัญชีและการเงิน ครอบคลุมงานบัญชี งานการเงิน งานตรวจสอบภายใน และงานสต็อกและทรัพย์สิน

6. งานอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมงานวางแผนอาคารสถานที่ งานซ่อมบำรุงรักษาอาคาร งานช่างซ่อมแซมและทำนุบำรุง (ระบบน้ำ ไฟฟ้า เครื่องปรับอากาศ ระบบสุขาภิบาล) งานรักษาความปลอดภัย งานแม่บ้านและความสะอาด งานสวนและบริเวณโรงเรียน

7. งานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ครอบคลุมงานบริการชุมชน งานทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม งานพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้ชุมชน งานเสริมสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น งานสร้างชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน

8. งานพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ครอบคลุมงานระบบสารสนเทศ งานประกันคุณภาพการศึกษา งานตรวจสอบและประเมินคุณภาพการศึกษา งานปรับปรุงและพัฒนามาตรฐานการศึกษา

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา พบว่า ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร ได้พบว่า

1) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

1.1) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมในลักษณะนิสัยพื้นฐานคนไทย

1.2) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของความห่วงใยใน สวัสดิการของบุตรหลาน ความผูกพันกับโรงเรียน สถานภาพของคนในชุมชนความ

คาดหวังที่มีต่อโรงเรียน ลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนในชุมชน เครือข่ายชุมชน ผู้นำชุมชน ความพร้อมของคนในชุมชน การเห็นความสำคัญของตนเองและการเห็นแก่ความเจริญของส่วนรวม

1.3) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่

1.3.1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน

1.3.2) ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน

1.3.3) ปัจจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน

1.3.4) ปัจจัยอื่นๆ

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับ โรงเรียน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

2.1) กลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ทำให้คนในชุมชนไม่มีเวลาว่าง การเมืองการปกครองที่มีการปกครองในท้องถิ่นก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และระบบการบรรจุแต่งตั้งข้าราชการครูไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธา ความไม่ผูกพันกับชุมชน การไม่มีเวลาว่าง การขาดความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียนและความขัดสนส่วนบุคคล

2.3) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่

2.3.1) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรในโรงเรียน

2.3.2) วิธีการปฏิบัติงานของโรงเรียน

2.3.3) ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน

2.3.4) ปัจจัยอื่น ๆ

กิตติโชติ ห้อยยี่งู (2527) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนและปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท พบว่า

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ตามฐานะการมีส่วนร่วม ดังนี้

1.1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือในกิจการของโรงเรียน ลักษณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมได้แก่ เป็นกรรมการ การร่วมประชุม และบริจาคเงินซึ่งเหตุที่ประชาชนมีส่วนร่วมเพราะเป็นผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียน ครู อาจารย์ควรจะไปร่วมงานของชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

1.2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน การยืมวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน และการให้ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนในการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อประชาชน

2) ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้

2.1) ปัญหาที่เกิดจากโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนไม่ให้ความสำคัญต่องานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และโรงเรียนไม่ได้ชี้แจงให้ประชาชนทราบบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน

2.2) ปัญหาที่เกิดจากประชาชน เกิดจากประชาชนไม่สนใจในกิจการของโรงเรียน และประชาชนไม่มีเงินจึงไม่สามารถให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ร่วมมือกับโรงเรียนได้

2.3) ปัญหาจากส่วนอื่นๆ เกิดจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการไม่ได้เตรียมบุคลากรสำหรับดำเนินการตามโครงการให้มีความพร้อมเท่าที่ควร และประชาชนประสบกับภาวะฝนแล้ง ขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

วิรัช ขำมาลัย (2544) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ดนตรีไทย : จังหวัดราชบุรี ได้พบว่า ประชาชนจังหวัดราชบุรีมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดนตรีไทยในจังหวัดราชบุรี โดยมีปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ดนตรีไทยในจังหวัดราชบุรี มี 5 ปัจจัย คือ

- 1) ประชาชนมีส่วนร่วมปฏิบัติการอนุรักษ์ดนตรีไทย
- 2) ประชาชนมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ดนตรีไทย
- 3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์ดนตรีไทย
- 4) ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจอนุรักษ์ดนตรีไทย
- 5) ประชาชนมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการอนุรักษ์ดนตรีไทย

ประสพสุข เหลืองไพโรจน์ (2534) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานศูนย์เยาวชนตำบลในท้องที่จังหวัดนครปฐม ได้พบว่า

1) ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน แยกเป็น 5 ประเด็น คือ การรู้จักและให้ความสนใจ การร่วมประชุม การบริจาคเงินและสิ่งของ การเข้าร่วมกิจกรรม และ การเห็นประโยชน์ของศูนย์เยาวชนตำบล

2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม มีดังนี้ ปัญหาเนื่องจากศูนย์เยาวชน ปัญหาด้านประชาชน และปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ

จริญญา เวสสุวรรณ (2545) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองชลบุรี พบว่า

1. ด้านการเตรียมความพร้อมนั้น ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลพื้นฐานประสานงานถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ สนับสนุนงบประมาณ แสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ ให้ความเห็นชอบในการดำเนินการสร้างความตระหนัก และพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน การตั้งคณะกรรมการ และอนุกรรมการ การจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ และการจัดทำแผนการดำเนินการ ปัญหา คือ บุคลากรไม่เข้าใจการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนกับชุมชนวางไม่ตรงกัน และการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศยังไม่สมบูรณ์

2. ด้านการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สาระและผลการเรียนรายปีรายภาค คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปัญหา คือ ระยะเวลาไม่เพียงพอ และบุคลากรไม่เข้าใจการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

3. ด้านการวางแผนการใช้หลักสูตร ชุมชนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ และรับทราบในการดำเนินการประชาสัมพันธ์หลักสูตร เตรียมอาคารสถานที่ เตรียมบุคลากร พัฒนาแหล่งเรียนรู้ และห้องสมุด บริการวัสดุหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน เตรียมงบประมาณ และพัฒนาระบบแนะแนว ปัญหา คือ งบประมาณไม่เพียงพอ

4. ด้านการบริหารหลักสูตร ชุมชนมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ เชื้อเพื่อสถานที่และแหล่งการเรียนรู้ สนับสนุนงบประมาณและสื่อวัสดุอุปกรณ์ นิเทศ ติดตาม ประเมินผลในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน จัดกิจกรรม ปัญหา คือ ตัวแทนชุมชนไม่เข้าใจการจัดการเรียนการสอน และงบประมาณไม่เพียงพอ

รจนา สุวรรณภา (2546) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3 ประเด็น คือ

1. แนวทางจัดการศึกษา ได้แก่ การกำหนดแนวทางวิธีการในการป้องกันและแก้ไขปัญหารสชาติในโรงเรียน เป็นคณะกรรมการประสานงานกับโรงเรียนเกี่ยวกับงานประเพณีหรือกิจกรรมชุมชน รับความรู้ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านทางนักเรียน การเยี่ยมชม และการแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียน

2. การบริหารและการจัดการศึกษา ได้แก่ การประชุมรับทราบปัญหาและความต้องการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ให้บริการอาคารสถานที่ของโรงเรียนในการจัดกิจกรรมของชุมชน และการติดตามพฤติกรรมของนักเรียน

3. การระดมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ได้แก่ การกำหนดแนวทาง และวิธีการในการขอบริจาคทรัพย์สิน การให้ข้อมูล ค้นหา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้บริการวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน และเสนอการยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียน ส่วนปัญหาของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ การติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชุมชนขาดความต่อเนื่อง ชุมชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือให้คำปรึกษาแนะนำแก่โรงเรียน ชุมชนเข้าใจว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียน และชุมชนมีสภาพเศรษฐกิจไม่ดี

เมตต์ เมตต์การุณจิต และคณะ (2541) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารงานโรงเรียนของคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียน จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของกรรมการศึกษา ได้แก่ เรื่องที่มีส่วนร่วม ระดับของการมีส่วนร่วม และศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของ กรรมการการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในภาพรวมนั้นอยู่ระดับปานกลาง ซึ่งส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในเรื่องการประสานงาน รองลงมาได้แก่ การประเมินแผน/การปฏิบัติ การกระตุ้นการทำงาน กาจัดหางาน และการจัดสรรทรัพยากรและการวางแผน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาการประสานงานในแต่ละเรื่องนั้น การมีส่วนร่วมทุกกิจกรรมอยู่ในระดับสูงไม่ว่าจะประสานงานกับคนในท้องถิ่นหรือหน่วยงานราชการ สำหรับปัจจัยที่ส่งเสริมและที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม พบว่าปัจจัยเกี่ยวกับกรรมการศึกษา ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยที่เป็นตัวเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นเวลาที่อาศัยในชุมชน การมีถิ่นกำเนิดในท้องถิ่น การมีที่พักอาศัยในท้องถิ่นที่โรงเรียนนั้นอยู่ การเป็นศิษย์เก่า ความคาดหวังต่อโรงเรียน การมีสัมพันธ์ภาพกับโรงเรียน ปัจจัยเกี่ยวกับกรรมการศึกษาที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมมีระดับต่ำมาก ที่มีความคิดเห็นว่าเป็นอุปสรรคในระดับปานกลาง ได้แก่ อายุ การไม่มีเวลาว่าง สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ผู้บริหารที่มีลักษณะการเป็นผู้นำและมีมนุษยสัมพันธ์เป็นปัจจัยส่งเสริม สำหรับปัจจัยของครูอาจารย์ในด้านความประพฤติ ความรู้ความสามารถ การเอาใจใส่ของครูต่อเด็ก เป็นปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้มาก ส่วนด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน ความไม่โปร่งใสด้านการเงินเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

สมลักษณ์ ภูคำแสน (2540) ได้ศึกษาบทบาทของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนมัธยมศึกษา การบริหารงานวิชาการ กิจกรรมนักเรียน อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอาคารสถานที่ มีความแตกต่างสำหรับการหาสถานที่การจัดสร้าง การใช้อาคารสถานที่ การช่วยบำรุงรักษาอยู่ในระดับมาก ส่วนการควบคุมและประเมินการใช้อาคารเรียนอยู่ในระดับปานกลาง การบริหารองค์การแบ่งสายงานและการบริหารงานบุคคลมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เนื่องจากชุมชนในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนมัศึกษามีสภาพเศรษฐกิจไม่ดี ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงไม่สามารถเข้าร่วมในการจัดการศึกษากับทางโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ ส่วนบทบาทที่ควรจะเป็นของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการทางการศึกษาว่า โรงเรียนและชุมชนจะต้องร่วมมือกันในทุก ๆ ด้าน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นฝ่ายดำเนินการ จึงจะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมาย และนำไปสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษาอย่างแท้จริง

พจณี เทียมศักดิ์ (2544) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน พบว่า รูปแบบและเงื่อนไขของการเรียนรู้ที่โรงเรียนและชุมชนได้กระทำร่วมกัน อันเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างสองฝ่ายซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดรูปแบบและเงื่อนไขของการเรียนรู้ คือ แบบแผนการเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอนผู้มีบทบาทต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนทำให้มีผลต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนทำให้มีผลต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียน เพราะผู้บริหารและครู คือ บุคคลสำคัญที่ชักจูงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน จึงอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งทำให้ปฏิสัมพันธ์ของชุมชนและโรงเรียนมีความเท่าเทียมกันไม่มีการแบ่งแยก ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนเดียวกัน และผู้บริหารและครูผลักดันให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียนได้อย่างเท่าเทียมกัน เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพและให้เกียรติในศักยภาพส่วนบุคคลของกันและกัน โรงเรียนและชุมชนประชุมร่วมกัน และครูแสดงท่าทีเป็นมิตรต่อผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การเรียนรู้ได้ดี ส่วนการเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกันที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ในแบบแนวตั้ง เนื่องมาจากนโยบายของรัฐมีการสั่งการจากบนลงล่างทำให้ฝ่ายโรงเรียนรับนโยบายของรัฐ มีการสั่งจากบนลงล่างทำให้ฝ่ายโรงเรียนใช้การสั่งการไปยังชุมชนและเป็นฝ่ายตัดสินใจโดยไม่ฟังความคิดเห็นใด ๆ จากผู้ปกครอง มีการใช้อำนาจเข้าครอบงำความคิด ทำให้ผู้ปกครองในชุมชนเป็นฝ่ายรับและจำต้องปฏิบัติตามแม้

จะไม่เห็นด้วย ทำให้ผู้ปกครองในชุมชนเป็นฝ่ายรับ และจำเป็นต้องปฏิบัติตามแม้จะไม่เห็นด้วย ความสัมพันธ์แบบสั่งการฝ่ายเดียวนี้จึงไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ดังนั้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น จากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นการเรียนรู้ในแบบที่ไม่เท่าเทียมกัน

Pauline (2003) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในนโยบาย และการดำเนินการ ของโรงเรียน ใน Malawi ความสมดุลของภูมิปัญญาท้องถิ่น นโยบายระดับชาติ และความสำคัญของหน่วยงานระหว่างประเทศ พบว่า ใน Malawi ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุน ทรัพยากรในการจัดการศึกษา แต่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และพบว่า คนในชุมชนไม่ค่อยกระตือรือร้นในการช่วยเหลือโรงเรียน ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาก็เนื่องมาจากชุมชนไม่เข้มแข็ง นอกจากนี้โรงเรียนอยู่ไกลชุมชน หรือชุมชนนั้นมีหลายโรงเรียน บางโรงเรียนไม่มีคุณภาพทำให้ประชาชนไม่สนใจ และชุมชนขาดแรงกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ชุมชนไม่เห็นความสำคัญของโรงเรียน หรือบางแห่งมีหน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือมากเกินไป สภาพของชุมชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษา

Abrams (2000) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองจากกรณีศึกษาใน รัฐแคลิฟอร์เนีย พบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยชนชั้นทางสังคม วัฒนธรรมที่ต่างกันตามความแตกต่างทางเชื้อชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน รายได้ของครอบครัว ซึ่งผู้บริหารและครูมีแนวโน้มที่จะไม่คำนึงถึงคุณค่า ละเลย และมีทัศนคติในเชิงลบกับนักเรียน หากเป็นผู้ปกครองที่มีรายได้ต่ำหรือเป็นชนกลุ่มน้อย ทำให้ผู้ปกครองขาดความเข้าใจ และการให้ความรู้ทั้งที่โรงเรียนและบ้านสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันได้ โดยผู้ปกครองที่เป็นคนผิวขาวหรือผู้หญิงในชนชั้นกลางจะมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนสูงสุด ซึ่งแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม คือ เพิ่มการติดต่อสื่อสาร สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครอง เสริมสร้างพลังอำนาจ และความร่วมมือให้ผู้ปกครองมากขึ้น